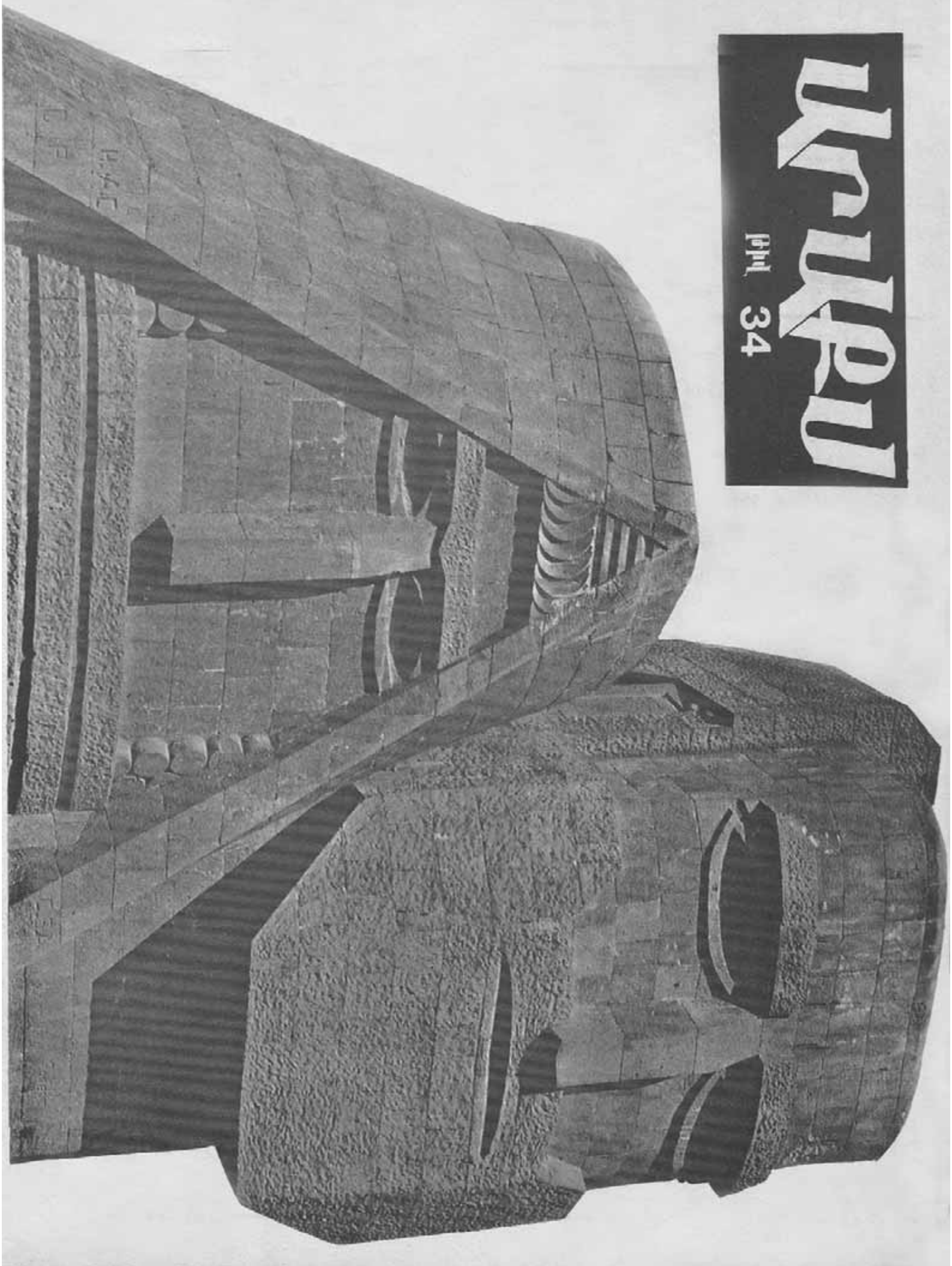

Mr. R.U.

April 34

<p>"ARAX MONTHLY" P.O. BOX 16765-1336 TEHRAN - IRAN</p>	<p>ԱՐԱՔՍ ԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ <ԱՍՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԳՏԱՐԻ ԹԻՎ 34 ՓԵՏՐՎԱՐ 1990 ԳԼԽԱՎՈՐ ՆՍՐԱԳՐ <ԱԿՈՐ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ <ԱՍՑԵ: ՓՈՍՏԱՐԿՂ 16765-1336 ԹԵՂԵԱՆ - ԻՐԱՆ</p>	<p>ماهنامه آراکس فرهنگی-اجتماعی-ادبی سال سوم شماره ۳۴ فوریه ۱۹۹۰ اسفند ۱۳۶۸ زیر نظر: یعقوب گریگوریان آدرس: ایران - تهران صندوق پستی ۱۳۳۶-۱۶۷۶۵ چاپ: چاپخانه رز</p>
<p>تک شماره ۲۰۰ ریال ԳՐԱԸ 200 ԴԻՄԱԼ</p>		

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ	ԷՁ
1990 ԹՎԱԿԱՆԸ	8
ԻՐԱՆՅԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵՎ ԱԴԲԵՋԱՆԻ ԱՆՑՈՒՊԱՐՉԵՐԸ	5
ԴԵՍԻՑ ԴԵՆԻՑ	7
ԱՐՑԱԽՅԱՆ ՎԵՐԱՋԱՐԹՈՆԵԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ	12
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԻՐԱՆՈՒՄ	13
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱՐՑԱԽԸ ՄԻԱՑԱԼ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	14
ՀԱՅՏԱՐԱՐՎԵՑ	
Խ.ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ԱՐՉԱԿԱՆ ԱՆԱՐԴԱՐ ՈՐՈՇՈՒՄԸ	14
ՄԱԹԵ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ ՈՉ ԵՎՍ Է	15
ԼՈՒՅՍ ՏԵՍԱՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԵԱՐԺՈՒՄԻ՝ ԼԻԹԱՆԱՆԻ	15
ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂ՝ ՊԱՏՏՈՆԱԹԵՐԹԸ.	
ԴԵԼԻ ԹԱՐՈՒԻԸ	16
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	17
ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ	20

مطلب	فهرست مطالب
1	مطبوعات آینه حقایق
2	عدالت و بی عدالتی
3	به بهانه اولین سالگرد زلزله ارمنستان
4	تحریفی فراموش شده
5	خلاصه‌ای از تاریخ آرتساخ (قره‌باغ)

1990

ԹՎԱԿԱՆԸ

Պատմութիւնը դարձաւ 1989 թվականը եւս, աշխարհին խողնկոյ սիշարժան գեղերը եւ թանձր մշուշ:

Նոր նվաճումներ կատարելու եւ թերին նվազագոյն շափի հասցնելու համար, անհրաժեշտ է կանգ առնել ու վերանայել անցյալ միամյա կյանքի գանալան փուլերը: Որովհետեւ, անցյալի փորձառութիւնները մեզ պիտի առաջնորդեն դեպի վերելք, նամաստանոց վերջին տարիներում, երբ հայ մուշուշը դը սարկելով սոցալին վերադարձներում Արցախյան Հարցը դարձնելով ժամանակակից հրատապ հարցերից մեկը եւ անէն օր ակնատեսն ենք նորանոր, շուտափույթ փոփոխումների եւ կրեւելիքների... ուստի հարատւութեան այս պահերին, պետք է բննութեան ենթարկել կատարված գործերը, որպեսզի առնելիք նոր քայլերը լինեն անսխալ եւ արդոււնաւոր:

Իհարկէ, անհար է այստեղ թվել բոլոր ուշագրաւ դեպքերն ու իրադարձութիւնները, որովհետեւ դրանց ցանկը շատ փոքի երկարի: Սակայն կարելի է հիշատակել միայն գլխաւորները, հետեւյալ կերպով:

--● Հաւատակ անցյալ տարիս ուղերթական ախորհին, նկատելիորեն աչքի ընկաւ 1989 թվականը, երբ անսխալ երկրաշարժի պատճառով տանձկեղուցիչ կապուլիւններից դուրս գալով իր մեջքը շիակից: Բեվանգակ հայութեանը Հայրենիքից՝ Սփյուռք միաձուլվելը, լծվելով վերաշինութեան աշխատանքին, վճուց վերակառուցել հիմնովին քանդված կամ կիսաւեր դարձած մեկ մասը հայրենիքի, այն հայրենիքի, որը իրերանաջորդ սերնդների կողմից պաշտպանվել էր, կյանքի եւ սրբան գնով:

--● Հունիս 12: Խ.Միւրեթյան Գերագույն Խորհուրդը, Արցախը կառավարելու համար, մի հատուկ գեղատար ժողովին կյանքի կոչեց, Արկաղի Վոյսկու ղեկավարութեամբ:

--● Փետրվար 25: **Փակվեց** Հայաստանի ատոմաւիլայանը:

--● Ընդիլ : Հայաստանի Գերագույն Խորհուրդը, Խորհրդային Միութեան Գերագույն Խորհուրդից ուզեց, որ դատաւարտի Հայերի 1915 թվականի Յեղապանութիւնը:

--● Մայիս 16: Պոլսի Սուլթան Ահմետի պետական արխիւվների շենքի մեջ, տեղի ունեցավ մի հավտրուլթ, որտեղ պաշտոնապես հայտարարվեց՝ Հայ-

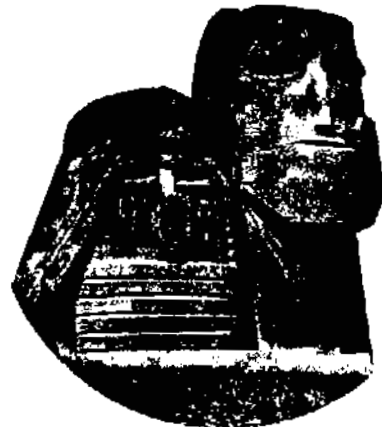
կական Յեղապանութեան վերադարձը Օսմանյան արխիւվների մեկ մասի բացումը:

--● Մայիս 27, 31: Բանտից ազատ արձակվեցին Հարաբաղ Առմիտեի բոլոր անդամները:

--● Մայիս 28: Հայաստանում պաշտոնապես վերադարձնուց ազգային արձանիքները. նույն օրը հայտարարելով՝ Հայկական Պետականութեան վերականգնման օրիսկ նոագույնը՝ իրեն ազգային խորհրդանիշ:

--● Հունիս 28, 25: Հայաստանի Գեր. Խորհուրդը պաշտոնապես ճանաչեց Հայոց Համագգային Ծարժումը:

--● Հուլիս 26: Ադրբեջանական Խ.Ա.Հ.Միւրեթյան հասուււմյանի վարչական շրջանի Խորհուրդը որոշեց՝ մասկարմել Արցախին:

--● Օգոստոս 16: Ստեփանակերտում կյանքի կոչեց Ազգային Խորհուրդը:

--● Սեպտեմբեր : Հայ. Գեր. Խորհուրդի պահանջով, կյանքի կոչվեց մասնախոր մի հանուսախուււր 1921 թվականի մարտ 16-ի Ռուս-Պրոսական համաձայնագիրը (Կարսի պայմանագիր) վերաքննութեան ենթարկելու համար:

--● Սեպտեմբեր 25: Ժայր առավ Հայաստան-Արցախ տնտեսական երկարատեւ պաշարումը, Ադրբեջանի փանթուրիստ ղեկավարութեան կողմից:

--● Հոկտեմբեր 15: Հայաստանը դատաւարտեց միեւնոււյն ամսի 10-ին Ազերի պատասխանատուների կողմից Ստեփանակերտում հայ խաղաղ բնակչութեան դեմ կատարված զինյալ հարձակումը: Միաժամանակ Խ.Ա.Հ.Միւրեթյան Գեր. Խորհուրդից պահանջելով առաջն առնել նման ոճիրները:

--● Զոկեմբեր 17: Ամերկյան Ենթակույտի գա-
տական հանձնախումբը ``ընդունեց`` մի քանաձեւ ,
1990 թվականի ապրիլ 24ը ոգեկոչելով հայոց 86-
դասականության հիշատակության ազգային օր:

--● Նոյեմբեր 28: Խորհրդային Մ. Գ. Խորհուր-
դը վերադնելով հունվար 12-ի որոշած հատուկ կա-
ռավարման կոմիտեի դրուժյունը, հայկական Արցա-
խը կրկին վերադարձնում է երկու տարի առաջվա իր
անսամուկի կացութանը, մարզը ենթարկելով Ադրբեյ-
ջանի հակահայ իշխանության քմահաճույթին:

--● Նոյեմբեր 29: Հայաստանում Եւ Ատեփանա -
կերտում վերակենդան բողոքի ցույցերը, հայապա-
կան Արցախը իր իսկական տիրոջ՝ Հայաստանին վե-
րադարձնելու արդար պահանջով:

--● Դեկտեմբեր 1: Հայաստանի Գեր. Խորհուրդը
Արցախի Ազգային Խորհուրդի հետ միասին, Հայաստ-
ան ու Արցախը միացյալ Հայկական Հանրապետութ-
յուն հայտարարեց:

Անցյալ, միաժյա պատմության վերանայումը, սուկ
վերհիշելում չէ, այլ՝ անցյալի փորձառություն-
ներ քաղելու եւ ժամանակի հրամայականին համա-
պատասխան ծրագրեր մշակելու փաստարկներ:

Նոր հույսերով ու անկախությամբ ենք դի-
մախորում Ամանորը: Սակայն նոր տարին ին՝ չ պիտի
բերի մեզ հաւար: Տարին չէ, որ պիտի իրականացնի
մեր փառազները, ցանկությունները: Այն իրերանա-
ջորդ, հաշված օրեր է միայն: Մտում է մեզ, որ
լիովին օգտագործենք այդ սահմանափակ օրերը, ո-
րանք եւ հետագրծ չունեն:

Չափի մոխել ժամանակը, պետք է նրանից ստա-
վելագույն օգուտը քաղել, ըստառիկ ճիգերով մղվել
անցյալի սխալները եւ թերացումները դարմանելու
արխատանքին:

Աւրեմն, նոր Տարվա սեմին, մեր առաջին դասը

Քույ լինի մոլասնաննանթողոն, ստանց որի անկարե-
լի է քայլափոխ կատարել ազգային կյանքում. իսկ
դրան գինված, կարելի է լեռները շարմել:

Երկրորդ դասը՝ անկախ սկզբունքներով առաջ -
հարդվելն է, ամենուրեք հայ ժողովուրդը ապավի -
նելով իր սեփական ուժերին եւ անկախ սկզբունք -
ներին կարող է իր հանդուկ հարդանք ապահովել. ու-
րովհետեւ, ով իր պահանջի տերը չլինի, ուրիշից
ինչ սպասելիք. սակայն պահանջատեր ժողովուրդը՝
մշտապա իրեն պարտադրում է բոլորին:

Եւ վերջապես, պատմական այս պահի գիտակցութ-
յունից նվնելով, լծվենք հայ ժողովրդի բոլոր ու-
մերի լիովատար համախմբման, հարատեւ պահանջատի-
րությամբ, մինչեւ մեր գերադույն իղձերի իրակա-
նագուն:

Աւրեմն, նոր Տարին սկսենք Միասնականությամբ.
Միասնելվենք, որ Հարաբեւենք եւ Հողթնակենք:

Սակայն հայրենի եւ Արցախի պահանջատեր
քազմությունը, շարունակում է իր հաղթական
քոչարին պարել... Արցախը մտում է հայութ-
յան պահանջի հիմնահարցը:

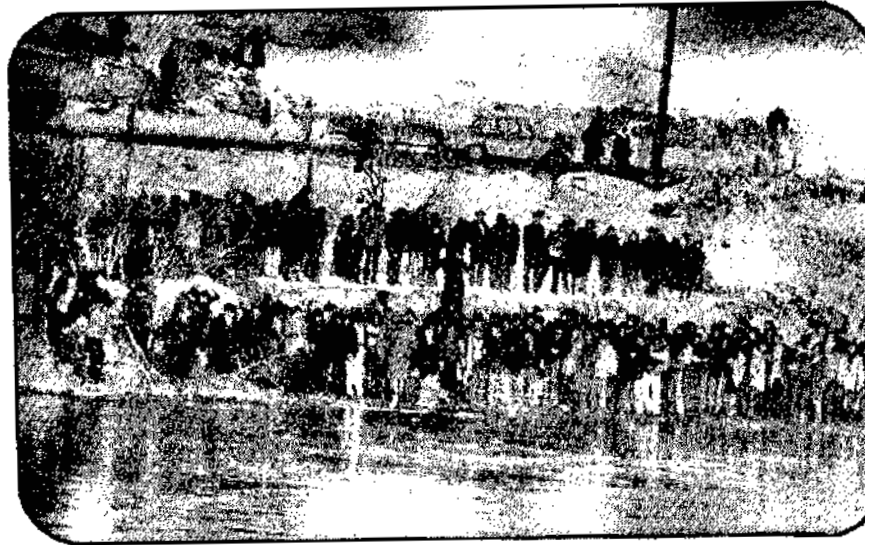
Ճակատագրական այս պահին, հարկ է հայ-
րենի դեկավարությունը ակելի խոհեմ, հեռա-
տես եւ կշռադատած քայլերով առաջ ընթանա,
նկատի ունենալով միջազգային եւ շրջանային
առանձնահատուկ պայմաններն ու պարագաները,
մինչեւ կատարյալ հաղթանակ:

Կարդայելիք եւ
Մարաձեւելիք

ԱՐԱՐՍ

ԻՐԱՆԳԱՆ ԿԱՌՈՒԼԸ ԵՆ

Աղբրեջանի Ասցողարձերը

Մամուլը մի սզղեցիկ միջոց է հանրույթ-
յան գիտակցութիւնը զարկ տալու համար:

Հաղորդակցական այս միջոցը, օգնում է
ժողովրդին իր առօրյա կյանքում տեղի ու-
նեցող դեպքերը, տարբեր երկրներում պատահած
իրադարձութիւններն ու փոփոխութիւնները
քննելու եւ վերլուծելու, ուստի այն մեծ ա-
ռաքելութիւն ունի այդ ուղղութիւնը:

Մամուլը արժազանց տալով բոլոր իրա-
դարձութիւնները պետք է որդեգրի անկողմա-
կալ կեցութեամբ, միամտամտակ՝ համակողմանիորեն
չներկայացնելով եզրույթները: Այն, պետք է
խուսափի շինծու եւ խեղաթելու լուրեր
տարածելուց, որպէսզի մեկ կողմից՝ առիթ չըն-
ծայի անակնկալ եւ անսխալ զեպրերի ծագ
մանը, մյուս կողմից՝ հաղուրդ տալ բնականո-
րէն ծարափին:

Ի հարկէ մամուլը նույնքան որ կարող է
օգտակալ լինի, միեւնոյն շահով կարող է նա
կտակ ազդեցութիւնը խաղալ, երբ բանդիչ
ուղղութիւն որդեգրելով, պարտի՝ հանրույթ-
յան մարերը...

Ամփոփ այս նախարանով կանգնենք ըսեն
հարցին: «Նիւթիկ տարվա նախարից» ջրլորը
հաղորդակից դարձան բազմաթիւ նորանոր լու-
րերի՝ հայ-ազրբեջանական **ընդհանրույթների** ու
Աղբրեջանում, հատկապէս Բարսիում, կատարվող
արշուեսալի բախումների: Էրաստիական գործակա-
լութիւններից յուրարանչյուրը իր կարգին,
իրեն հատուկ մեկնաքանութեամբ արժազանց տը-
վից եղելութիւնները, որոնց շարքում էր
նաեւ իրանյան մամուլը:

Վերջինս, սկզբնական շրջանում հայ-ազրբ-
բեջանական բախումների նկատմամբ որդեգրեց
տրամաբանական եւ հեռատես մի վարքագիծ:

«Քեյ հան» օրաթերթը իր հունվարի 1-ի
համարում երկրորդ էջի վրա հրատարակում է՝
«Միդ Աստուդի» ստորագրութեամբ մի հոդված:
Հոդվածագիրը ամփոփ պատկերագում է տալիս

Աղբրեջանում տեղի ունեցած դեպքերին: Իր
նյութի մի մասում նա գրում է՝ «Այս խաբ-
դախ բաղարականութիւնների գիմագ, այսօր Ի-
րանյան մամուլի եւ հանրային մյուս հաղոր-
դակցական միջոցների առաքելութիւնը, ամեն
ժամանակից ամելի կտրեւորութեան է զոնում.
որովհետեւ, եթե հանրային այս միջոցները,
լուրեր հրատարակեն Խորհրդային եւ Իրանի
երկու Աղբրեջանների մեկտեղվելուց, նրա
կենտրոնը ճշակելով թափրիզը, եւ իրենց վերնա
դրերն ու լուրերը քնարին **Լոնդոնի** Քայմիզ,
այդ սարագային պիտի հանգնեն «Նիւթիկ Ա-
ղբրեջանի» հանձնաճառ թուրքիային:

Այս, նույն այն դաժն էր, որից նշույլ-
ներ երեւացին ամերիկացի Փոլ Գորելի անց-
յալ գիշերվա խոսակցութեան բնթագում...»:

Իսկ հոդվածի մի այլ մասում կարդում
ենք:

«...Խ. Աղբրեջանի հարցը առայժմ ազ-
գայնական կամ մշակութային-կրօնական հարց
լինելուց առաջ, ներքին մի հարց է, իսլամա-
կան հանրապետութեան պաշտարանում է ազրբ-
բեջանցիների իսլամական ձգտումները: Վսկայն
այս սատարումը ներկա պայմաններում, ամելի
դրական արդյունքի պիտի հասնի: Եթե այդ կա-
տարի խ. Միութեան հետ ունեցած համաձայ-
նութիւնների շրջանակում, քան թե բախումնե-
րի թեմացնելով, որ անկասկած երկու երկրնե-
րի օգտին էլ էլ լինելու: Զգույշ լինենք եւ

խուսափենք հապճեպ վերնագրեր սպազրելուց եւ վերլուծութիւններ կատարելուց, որոնք մենք սատանայի (Ամերիկայի) շահին պիտի վերջանան. հեղափոխութեան շահերը փութագին ոտքի տակ չդնենք``:

Բայց դժբախտաբար Անդրկովկասում օրեօր զարգացող հաշորդական իրադեպերին համընթաց երկրի մամուլը, ինչպես Զեյնալը, Ռեսալաթը, Հովհուրի Հուլամին, Հիթեյաթը, Արտարը եւ... հիշյալ հարցերի շուրջ ոչ դրական գիրք որդեգրեցին:

Յավոք սրտի, հանրային ազդեցիկ այս միջոցները հանրութեան միտքը պղտորելուց բացի շուրջ էին լցնում թշնամու ջրալուցը: Ինչպես գիտենք, հայ-աղբյուրեղանակաւ բարդութիւնները տասնամյակների խոր արմատ ունեն, որոնց հիմնահարցը, սահմանային է, ինչպես Արցախի եւ Նախիջևանի հարցը: Այս հողակտրուցի պատմութեան ընթացքին միշտ անբաժան մասնիկն են եղել Հայաստան աշխարհի որ այսօր համարվում են աղբյուրեղանակաւ մարդիկ, ստանամյակների ընթացքում հայ ժողովուրդը, ոչ մի առիթ չփախցրեց իր արդար պահանջը ներկայացնելուց, հայապատկան Արցախն ու Նախիջևանը մայր հողին վերամիավորելու ճրգատումով:

Վերջին երկու տարիներին ավելի համառարած բնույթ ստացած Արցախյան պահանջատիրական բողոքները նաև, անցյալի շարունակութիւնն են եւ ոչ այնինչ աշխատեցին ներկայացնել իրանյան օրաթերթները, ինչպես `Շինծու բախումներ ազգային բախումների անվան տակ``, `Հայկական ծավալապաշտութիւնը, որի հիմնական շարժումն է են ոռւսները``, `Հայկական համաշխարհային պետութեան ստեղծումը``, ...:

Հայ ժողովրդի այս պահանջները եւ իրավացի են եւ օրինական, նրանք ոչ մի թրշնամութիւն չունեն այս կամ այն կրոնի հետ բայց, եթե `Արեւելք-Արեւմուտք` կողմերից, յուրաքանչյուրը փորձում է այդ արդար պահանջատիրութիւնը, հակախալմական եւ ... ծնւածնել, դա արդին, մնում է հաղորդակցական միջոցներին, որ այդ զավաղութիւնները բացահայտեն ու չեզոքացնեն, եւ ոչ թե հայոց արդար ձգտումները դատապարտեն կամ նրանց ամբաստանեն իբրեւ ոռւսների եւ այլոց խաճախի, գործակալ:

Արդ `որ իրանյան մամուլի հողածագրերը վերոհիշյալ արտահայտութիւններով էին ուզում չեզոքացնել `ոռւսների զավաղութիւնները``, ինչպես որ բարբառում էին նրանք. `Հայոց ծավալապաշտութիւնը``, `Հայերի եւ ոռւսների միջոցով, աղբյուրեղանակաւ վայրագ կոտորումը``, `200,000 աղբյուրեղանակաւ փախուսաւ, Հայաստանում գտնվող իրենց հողերից, կյանքի ապահովութեան համար``, `Ռուսների կողմից հայերի գլխումը, Աղբյուրեղանի հողամասերը զավթելու նպատակով``...:

Ճիշտ է, որ վերջերս Աղբյուրեղանում տեղի ունեցած ցույցերում, բացառելով Նախկին կրոնական շարժումներ, բայց, միթե, Նույնինքն իրանյան մամուլը չէր, որ իր էջերում անդրաբարձաւ այն իրականութեան` թե ժողովրդային (այդ համահավաքներին թողցիկներ էին բաժանվում `Կասկածելի անձերի` կողմից որով ազերի գտնվածները, բաջալերվում էին հայերի դեմ ծավալել կողոպուտն ու թաշանը:

Արդ `որ այս օտարութիւնների հիմքը հանդիսանում է իսլամականութիւնը, անկասկած ոչ, դա ցայտուն ապացույցն է իրանում պարսիկ ժողովրդի կողքին զարծր եղբայրաբար եւ պատվով ապուղ իրանահայութիւնը, ուրեմն, ինչու է իրանյան մամուլում իրատեսորեն չեն բնաւրվում հայ-աղբյուրեղանակաւ անախորժութիւնները, եւ չեն դատապարտում ոճրագործ հալիւնակները:

Արդյո՞ք հարցին ոչ հիմնականորեն դիտել եւ բնաւրկելը, մեզ չի մղել ու սխալ ընթացքի, ուստի եւ սխալ եղբայրանգումների:

Արդ `որ խորհրդային բանակի ներխուժումը Իսրայիլում, հայերի հաշիւին պիտի դրվի:

Վերջում, հուշս ենք հայտնում, որ իրանյան մամուլը, ավելի պատասխանատու եւ առողջ կեցվածք որդեգրի նման զգայուն հարցերի նը կատարմը, որպեսզի չվերափոխի որեւէ ժողովրդի ԽՊԿՍԻՆ-ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԱՐԺՄԱՎԱՍԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:

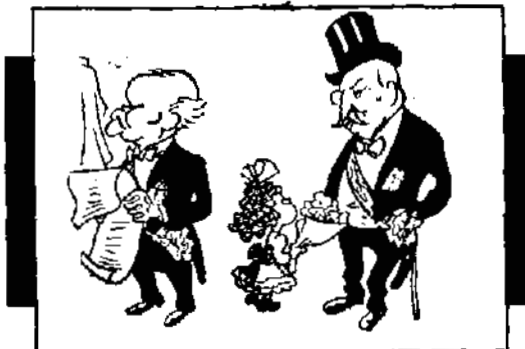
ԿՏՏՏՏՏՏՏ

Ինչպես անցյալ համարում անդրադարձել էինք, Ա.Մ.Նահանգների ծերակուտական նիստում, արժարժվեց Հայոց Յեղասպանության Օանաչման հարցը:

Ռոբերտից 74 տարի հետո, երբ այս կամ այն կողմից ծայն է բարձրացվում 20-րդ դարի առաջին ցեղասպանությունը գոնե դատապարտելու, անմիջապես իրարանցում է առաջանում հայ ժողովրդի բոլոր թշնամիների մոտ, յուրաքանչյուրը փորձելով իր բարը նետելու:

Հիշյալ բանաձևի հրապարակումից հետո, գործի լծվեցին սիոսիստական, իրական եւ ամերիկյան ուսակ(°) ձեռքեր. ամեն մեկը իր ազդեցիկ կարողությունը ցուցադրելով:

Նախկին համարում, Նույնիսկ ակնարկել էինք սիոսիստական-թրքական կողմերի հակազդեցության եղանակին, իսկ այժմ մեղքերենք Ամերիկայի Նախագահ՝ Քուլզի միջամտությունը Հայոց Յեղասպանության Օանաչման հակադրվելու աղտոտ գործը:

Քուլզը Զ. Միշելին (ծերակույտի անդամ) ուղղած իր 2 նոյ. թվակիր նամակով մերժեց թրքական ոմիրի ցեղասպանական բնույթը, զոհերի թիվը հիմնականայնելով: Նա մատնանշեց, որ պիտի հիշել նաև ոչ հայ թուրք եւ բյուրդ զոհերի պարագան միևնույն մամանակատվածում: Եւ վերջում ըզվուշադրեց նրանց, բանաձևի որդեգրման ծանր հետևանքներից, որը պիտի ունենա թուրքիս-Ա.Մ.Նահանգների միջև գոյություն ունեցող հարաբերությունների համար:

Հայ ժողովրդի համար նորություն չունի Ամերիկայի ղեկավարության նմանօրինակ դիրքերը: Միայն թող նրանք, որոնք հարբում են Ա.Մ.Ն-ի «հայանպաստ» շռայլումներով, շփորձեն խուճախել մարդը հայրենասերի ազնիվ զգացումները եւ հաստատ մտքերը՝ իր բարեկամների եւ թշնամիների նկատմամբ:

Հայաստանում, անում է զինվորագրության դեմ շարժումը: Կահանջվում է, որ հայ զինվորները ծառայեն Հայաստանի սահմաններում:

Հոկտեմբերի սկզբից, Երևանի «Ազատություն» հրապարակում ցույցեր տեղի ունեցավ ի նպաստ այս շարժման: Հոկ. 12-ին իջեւանում, ուսանողները դասադուլի դիմեցին մինչ հոկ. 19-ին Երևանում շուրջ 30,000 հոգի ներկա զանվեցին շարժման ի նպաստ մի միտինգի, որտեղ կուշեր ուղղվեց հայկական մի քանակ ստեղծելու համար:

Հոկտեմբեր 17-ին, առեւտրական մի նոր համաձայնություն ստորագրվեց ՔՍՀՄ-ի եւ Թուրքիայի միջև, ըստ որի, պիտի վերաբացվեն Արևելյանի եւ Նախիջևանի սահմանային անցքերը: Մոտ ապագայում Նույնիսկ մի այլ համաձայնագիր պիտի կնքվեն 1992 թ. Խ.Ս.Հ.Ս. Անդրկովկասից արևելյան Թուրքիային քարյուղ հայթայթելու համար: Թուրքիայի վարչակարգը տնտեսական հարաբերություններ է ստեղծելու նաև, Մեկրախնի, Վրաստանի եւ ... Ադրբեջանի հետ:

Հուլիս 26-1989 թվակիր որոշմամբ, Աղբր բեջանական Խ.Ս.Հ.-ի Շահումյան վարչական շրջանի խորհուրդը, որոշում է կայացնում Արցախին մաս կազմել: Որոշումը ընդունվում է ծայների վերակշիռ մեծամասնությամբ, 53 կողմ եւ 0 ձեռնպահ թվով: Ըստ 1970 թվականի ներկայագրած մարդահամարին, հայերը Շահումյան վարչական շրջանի բնակչության 74.5 տոկոսն են կազմում: Երջանը գանվում է ԼՍՄ-ի հյուսիսային սահմանում:

Սիոսիստական «Դը Զերուզալեմ փոստ» շաբաթաթերթի նոյեմբեր 4-ի համարը հաղորդում է, որ «Խորայելը Կնժոտեղ է ու զարմացել երբ իմացել է թե՛ վաշինգտոնի սիոսիստ պետության ներկայացուցիչներից ծնունդ են բանեցրել հայկական ցեղասպանությունը»:

յան որոշման ի նպաստ: Եւրաթաթերը տեղեկացնում է նաեւ, որ թուրք-խորայնլյան փոխարարներու թյունները շատ են ջերմացել վերջին ժամանակաշրջանում...:

Այս էլ մի նմուշ, թուրք ֆաշականության եւ սիոնիզմի համագործակցութիւնից ու հակահայկական դավադրութիւնից:

Պուրքիայի խորհրդարանը նոյեմբերի 21-ին հասկանալի կերպով տրտալարոյ մի նիստ զուարեց ԱՄՆ-ի ծերակույտի անդամ Ռ. Դուլի կողմից ներկայացուցած հայկական բանաձեւը քննարկելու համար:

Պուրքիայի արտաքին գործոց նախարար՝ Մասուդ Յըլմազը, իր նստում նախ զգուշացնելով ԱՄՆահանգներին, նրկուստեր հարաբերութիւնների շուրջ, Ըստանբուլի արխիւներին վկայակոչելով ասաց՝ «կատարուած հետազոտութիւնները ոչ մի փաստարկ չեն տուցարբրում այդ գնդասպանութիւնից»:

Եւ փորձելով թուրք անգիտակից խաւրիին, հայոց դեմ կանգնացնելու, այսպէս շարունակեց .

«Որեւէ խորհրդարան չի կարող միջամուխ դառնալ այնպիսի շարժումներին, որոնք թուրք ժողովրդի արժանապատուութիւնն են վիրավորում: Ընդունելի չէ, որ մարդիկ, որոնք որեւէ տեղեկութիւն չունեն հայկական հարցից եւ օսմանյան պատուութիւնն են բովանդակութեան մասին, առանց հետազոտութիւններ կատարելու, մի վճիռով գնդասպանութեան պատասխանատուութիւնը բեռնեն մեկ ամբողջ ժողովրդի վրա»:

Յըլմազը ավելացնում է. «Այս բանաձեւի վստահութեամբ պիտի յաջարկուի այն հարկուղական արարները, որոնց զոհ դնացին 72 անմեղ թուրքեր»:

Հայաստանում տեղի ունեցած երկրաշարժի շրջաններում կատարուած մեկ ամբողջ ուսումնասիրութիւններին հետո, այդ երկրի երկրաշարժախտութեան գիտնականները առաջարկեցին զետեխի շերտավորումների կտուցվածքը քննարկելու նպատակով համաշ-

խարհային տեղեկատուական մի ցանց կազմել:

Խորհրդային Միութեան գիտութիւնների ակադեմիայի ամսաթերթը տասնյակ հազար հոգու մահվան պատճառ դարձած Հայաստանի երկրաշարժի առաջին տարելիցին, այդ բնագավառում մի քանի հողվածներ է հրատարակել: Այդ հողվածների հրատարակման նրպատակը, երկրաշարժի նախատեսմանը օժանդակելն է: Որոշ գիտնականներ առաջարկել են, որ ՄԱԿ-ի կամ Յունեսկոյի շրջանակում տեղեկատուական մի ցանց ստեղծել, իր մասնավոր ֆոնտով երկրաշարժից սուժած երկրներին օգնելու համար:

Գիտնականներից շատերը, պահանջում են առաւել երկրաշարժային շրջաններում, համապարփակ ծրագրեր գործադրվեն, աղետին դիմագրավելու նրպատակով ժողովրդին պատրաստելու համար:

Գիտնականները հավատացած են, նկատի առնելով, որ բազմաթիւ երկրներ հյուլեակաւ էլեկտրական ունեն, միջազգային համագործակցութիւնը մասնավոր կարեւորութիւն է ստանում երկրաշարժի տեղի ունենալուց առաջ նախազգուշացնելու մարդում:

Արդյո՞ք գիտեք որ, աշխարհի ժողովրդների մըն շող մեծամասնութիւնը ինչ է մտածում թուրքիայի մասին:

Մի հանձնախմբի րսաներկու երկրների ժողովուրդներին հետ կատարած հարցազրույցից կարելի է եզրակացնել թե՛ հարյուրին 17 տոկոսը այն կարծիքին է, որ թուրքիան արդիական մի երկիր է. իսկ 19 տոկոսը, այն համոզումին է, որ այն՝ դեմոկրատական երկիր է:

Հանձնախմբը կապ է հաստատել Դանիայի, ֆինլանդիայի, արեւմտյան Գերմանիայի, Անգլիայի, իռլանդիայի, Լյուքսեմբուրգի, Հոլանդիայի, Հունաստանի, Եվեցարիայի, ԱՄՆ-ի, Բուլղարիայի, Ուրուգվայի, Կոլումբիայի, Ճապոնիայի, հարավային Կորեայի, ֆիլիպինների, Սվաբիայի եւ այլ երկրների հետ:

38 տոկոս այդ երկրներում բնակվող մարդկանց կարծիքը այն է, որ թուրքիան ժողովրդավարական մի երկիր չէ. եվրոպայում այդ անձնական կարծիքի

տոկոսը հասնում է, 54-ի. միայնսիդերլանդցիների երկու տոկոսը համոզված է, որ այն ղեկավարող մի հասարակարգ է, իսկ 65 տոկոսը հակառակ կարծիքին են:

1920-ից, սիյուդերլից Հայաստան են ներգաղթել 235.000 հայեր.

1921-1925	19.700
1925-	36 22.600
1946-	48 100.000
1962-	73 26.100
1973-	82 6.000

Հակառակ ուղղությամբ, Հայաստանից օրինակահերթով արտագաղթել են 70.000 հայեր.

1956-69	11.900
1970-75	2.300
1976-79	14.800
1980-81	18.300
1982-86	1.800
1986-88	17.000

Հոկ. 30-ին թուրքիայի խորհրդարանը Թ. Օզալին ընտրեց իբրև երկրի նախագահ. որի հետևանքով, նույ. 9-ին թուրքիայի գինվորական պետ՝ Քևան Էվրենը 9 տարի իշխելուց հետո, իր տեղն ու պաշտոնը զիջեց Օզալին:

Այսպիսով, թուրքիայի հանրապետությունը էրեփուժաանս դուրս եկավ գինվորական տեսիլից, որը օրկիրը հասցրել էր պայթուռակ վիճակի: Անըչին

այս քաղաքականությամբ թուրքիայի կառավարությունը մեկ կողմից ջանաց մեղմացնել անտեսաբնկերային սուր տագնապները երկրում, մյուս կողմից, դեմոկրատիայի քողի սակ թաղնվելով՝ եվրոպայի արև տեսական համայնքի մեջ իր համար ճանապարհ հարթելու:

Ասկայն ոչինչ չփոխվեց, իշխանությունը մնաց միեւնույնը՝ բռնակալ և սպիւմտապաշտ, միայն թե գինվորական զգեստները ցած նետվեցին՝ հանրային կարծիքը շեղելու միտումով. բայց արդյո՞ր այսպիսով թուրքիան փրկվելու է իրեն շրջապատած սագնապներից, թող ժամանակը փաստի այդ:

Ամերիկյան Վաշինգտոն փոստօրաթերթը, որը ամբողջովին գտնվում է սիոնիստների ազդեցության տակ և կառավարվում նրանց ձեռքով, վերջապես, մի հողվածով փորձում է ընթերցողներին ընդունել տալ, թե՛ հայերը Արցախը պահանջում են, պարզապես նրա համար, որ կազմում են շրջանի ընակչության 70 տոկոսը: Իհարկե սիոնիստների խեղաթյուրում-

ներն ու թշնամանքը բնավ նորություն չեն հայերի համար. դրա պարզ օրինակը նրանց մասնակցությունն է հայոց չեմ կազմակերպված 1915 թվականի սեւ սպանդի մեջ. և նույն հարցի շուրջ ՄԱԿ-ում ու միջազգային այլ խորհուրդներում հայոյ ցեղասպանության արծարծվելու արգելումը:

Իսկ այսօր նրանք փորձում են թունավոր քարոզչությամբ, ոչ իրավացի, ազգայնամուլական և սիոնիստատիպ շարժում ներկայացնել Արցախյան արդարացի պահանջատիրությունը, բայց այս անգամ սիոնիստները չեն կարող հաջողել բանի որ այսօր ամեն ժամանակից ավել միասնական է հայությունը, իսկ պայմանները փոփոխված և արդեն աշխարհի մոտ պարզվել է սիոնիստների կեղտոտ էությունը...

Փարիզի՝ Լարբուա՝ օրաթերթը, նույ. 21-ին հրատարակեց հատուկ մի թղթակցություն Արցախից, ՝ Լեոնային նարտագլներին ընտրությունը՝ խորալրտվ: երկու էջանոց երկար հողվածով, լրագրողը մանրամասնորեն նկարագրում է Արցախում տիրույ պայթուցիկ կացությունը, ինչպես նաև օրեօր զարգացող ժողովրդային գինյալ սպառազրակոն պայքարը: Տեղեկացվում է թե հայերի համեմատությունը ԼՍՄ-ի ընդհանուր բնակչության 75 տոկոսից, հասել է 80 տոկոսի: 15.000 հայեր զգաթել են Ադրբեջանից և 5000 Հայաստանի երկրաշարժից տուժած շրջաններից:

Ֆրանսական համաշխարհային ոտդիակայանի լրագրող՝ Փիեր Կերլուիզը, վերջերս Հայաստանի երկրաչափ մասին մի գիրք է հրատարակել, որտեղ, նա պնդում է, որ գոհերի թիվը 100.000 է, եւ ոչ թե սլաշտոնական կերպով ներկայացված 25.000 հոգին:

Նոյեմբերի 29-ին, "Նյու Յորք Թայմզ" օրաթերթը հոդորգեց թե՛ "Ս. ՄիուՅյան Կերազույն խորհուրդը, թղթակիցներին խորհրդարանից դուրս ուզարկելուց եւ լուսանկարչու-

Կեկտ. 7-ին եւ 8-ին, ֆրանսական "Լյու Մանիթե" թերթը տեղեկություններ է հրատարակում Հայաստանի երկրաչափ կաթսկցությամբ հետեւյալ կերպով:

"60.000 հոգի մինչեւ այսօր մտում են անհայտ...: Արտասահմանի երկրների օգնություն գումարը հասել է 586.5 միլիոն դոլարի որի 95 միլիոնը Խաղիայից, 84.5 Արևմտյան Կերմանիայից, 42 Ամու-ից, 38-ը Անգլիայից, 34.5 Չիխուաուակիայից, 30 Արեւելյան Գերմանիայից եւ 28-ը ֆրանսիայից է հասել":

Սկսվել են հրատարակվել 1989-ի հունվարի 10.Ս.Հ.Մ. -ի համամիութենական մարդահամարի որոշ տվյալներ: Աստ տեղեկությունների 1989-ի սկզբին, Ս.Ս.Հ.Մ. -ի տարածքում ապրում են 1.627.000 հայեր: Ստորեւ Անդրկովկասի երեք կարեւորագույն մոդուլիդների թվաքանակները:

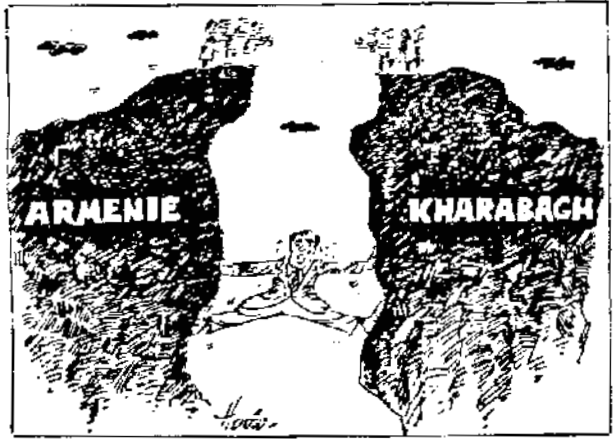
	1979	1989	աճ. տոկ.
Աղյուրեթանդիներ	5.147.880	6.791.106	24.0
Վրացիներ	3.570.504	3.988.115	11.6
Հայեր	1.151.211	1.627.227	11.5

Ջգալիորեն նվազել է հայերի թվաքանակի աճի ընթացքը, նկատի ունենալով որ ըստ 1985-ի գնահատումների, հայերի թիվը հասնում էր 4.500.000-ի: Կեկտ. 1985-ի երկրաչափը, նաեւ տարեցատարի անոյ արտագաղթը մեծ զեր են խաղացել ընտելչւթյան թվի սպակաումի մեջ:

1956-ից 85 օրինական մեւով, Հայաստանից գաղթել են 52.000 հայեր: Եվ արտագաղթողների թիվը միայն 1989-ին հասնում է շուրջ 15.000-ի...:

1989 թվականին ԽՍՀՄ-ի հայերից 91.6 տոկոսն էին հայերենը նկատում իրր մայրենի լեզու, բաղդատությամբ 1979-ին՝ 90.7 տոկոսը:

կան մեքենաները փակելուց հետո, ընդունեց Լեոնային Նարարաղի ինքնավար մարզը Աղյուրեթանին հետ դարձնելու որոշումը...: Թղթակիցը գրում է թե ԼՄՄ-ի նկատմամբ, տնված որոշումը Աղյուրեթանի մոդուլիդային ծակտաի աճող ազդեցության նշանն էր:

"Սէօյթրը" գործուխության համաժայն, որոշումն արդյունքն էր 348 կողմ եւ 5 դեմ րվե:

Ջուիցերանայ լրագրող՝ Արման Գուսպրը "ժուրնալ Տր ժրնե" -ի նոյ. 30-ի թվում գրում է, "ալիւի վատնգալոր այն է, որ աղյուրեթանական գործիքին է հանձնվում Նարարաղի տարածքի կարգ ու կանոնը ապահովելու պաշտոնը":

Մոսկվայում հրատարակվող "Նյու Թայմզ" շաբաթաթերթը, 1989 թվականի (հոկտ. 31-նոյ-4) 44-րդ համարում երկու էջանոց մի հոդվածով, հայտարարում է թե "Անարդար է չհիշել ու չհարգել Սոււմգայիթի Նահատակներին...: Այն դատապարտում է նաեւ Սոււմգայիթի աղետի շուրջ վերագահած վիրավորիչ լուսությունը":

Հոլանդիայում լույս տեսնող «Այնիշ թայմ» օրաթերթը, նոյ. 27-ին հրատարակեց խորհրդային Միության մի թղթակցի՝ Զանդր Օզլէրիի Հայաստանի մասին շարադրած հոդվածը։ Նա տեսակցել է բազմաթիվ անձերի հետ, հայկական Արմենայես լրատվական գործակալության խմբագրիչներին՝ Լ. Տեր Պետրոսյանը հայտնել է, թե «Մերոսի Հայաստանի պահանջը աճում է, սակայն մենք իրապաշտ ենք : Մերոսի Հայաստանը չափազանց խոզելի պիտի լինի : Կերիխանու թյուն ենք պահանջում խորհրդային համադաշնակցության մեջ : Պահանջում ենք տնտեսական անկախություն, որպեսզի պոշարուժը դարձյալ չհաջողի, ինչպես նաև օտար երկրների հետ հարաբերություններ մեջ մտնելու ազատություն : Մինչև 1950 թվականը, ունեինք մի շուկա գորարածին, պահանջում ենք կրկին ունենալ այդ իրավունքը» :

Հունվարի 19-ին, Եւրոպական խորհրդարանը Ատրասրուրդում կայացած մի նիստի ընթացքում, միաժամանակյաժամբ մի բանաձև բվեարկեց Հայաստանում եւ Նորարագում տեղի ունեցող վերջին իրադարձությունների վերաբերյալ, որտեղ պատասխանում է ազերիների կողմից

գործադրվող սանձորձակությունները : Բանաձևերը նկատում է, որ ստեղծված այս կացութունը, հետեւանքն է Ատալինի անարդար որոշմանը, որը Արցախը ընդ կերպով Ազրբեյջանին կցեց եւ դրանից հետո էլ, Ս. Միության մյուս իշխանությունների կողմից, հարցը վերջնական լուծում չստացավ մինչև 1989-ի նոյ. 28-ին, կրկին անարդարություն գործելով, հայաստական այդ մարզը արվեց Ազրբեյջանին առանց նրկառի ունենալով Արցախի ընակչության կործիրը, ուստի ինչիրը հասավ իր ամենարտրդ ստեղծանին : Բանաձևերը Եւրոպական հասարակության արտարին գործերի նախարարների հանձնձողովից պահանջում է միջամտել Ս. Միության

իշխանությունների մոտ՝ կացությունը հանդարտացնելու համար, միաձամանակ պահանջում անհրաձեշտ օգնությունն զույգ տալ, Լ. Նարարաղի եւ Հայաստանի ընակչություն :

Այստեղ, Հայաստանի ու Ազրբեյջանի նախնակից երկրներից նաև պահանջվում է, միջամտել չլինել դեպքերին եւ գործադիր մարմնի տեղեկահաձարի հանձնձողովին ուզարկել Հայաստան, Նարարաղ եւ Ազրբեյջան :

Անհերքելի է այս բայլերի դրական լինելը, մեր ժողովուրդը իր պատմության ընթացքում, հոձտի է Եւրոպական պետությունների «Հայանպատ» բողքում մեղքը լողունակները լսել, բայց թի դրանց արդյունքն ինչ է եղել թողնենք... :

Նոյեմբերի 17-ին, Բարլում, «Ազրբեյջան կան ժողովրդային ձակա» ը կազմակերպեց 300.000 հողանող մի գույց, որտեղ ներկա զանվեցին նաև իտիարներ եւ ուզրեկներ : Կազմակերպիչ ձակառի կողմից հայտարարվեց թրրահեղ եւ թրրայեզու ձաղովրդների միաձման անհրաձեշտությունը :

Դեկտեմբերի 1-ին, Փարիզում հրատարակվող «Լեկոսթրես» շարաթաթերի տեղեկացնում է թե՛ 350.000 աղետյալներ ձմնող պետք է անցկացնեն տանց անի : Մինչև դեկտեմբերի վերջավորության երկրաշարձից տուձած շրջանների վերականուցելուն ձրազիրների միայն 5-ից 10 տոկոսն է ամբողջացած լինելու :

Ամենայն հայոց կաթողիկոս՝ Վալպեն Ա-ի արձակած հրահանգին ընդառաջելով, որը հայտարարել էր հայաստանյան բոլոր եկեղեցիներին՝ ի հայաստան եւ ի սփյուռոս աշխարհի, դեկտեմբերի 7-ին ձամը 11 : 43 ին 10 ոռպե հնչեցվեն եկեղեցիների զանգերը՝ սգո զարկերով եւ դեկտեմբերի 10-ի կիրակի օրը սուրբ պատարագ մատուցվի եւ հոգեհանգստյան պաշտոն կատարվի հայաստանի անցյալ տարվա Մեծ երկրաշարձի բազմահազար զոհերի հոգիների խաղաղության համար : Հինգշաբթի 7 դեկ. շուրթ 10 ոռպե զողանջեցին իրանի հայկական բոլոր եկեղեցիների զանգերը :

ԱՐՑԱԽՅԱՆ ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՆՔԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ

Գտնվելով Արցախյան վերագործոնքի երկրորդ տարվա սեմին, այսօր պահանջատեր հայուհիուհները դիմագրավում է հակահայ արշավի մի նոր օղակ:

Ահա, երկու տարի է, ինչ փրթորկվում է հայ ժողովուրդը, հայրենիքից՝ Արցախի հրազարմյակների պատմության մեջ հերոսական ու լուսավոր նոր էջ բացելով:

1990 թվականի հունվարի սկզբից, առյուծասիրտ արցախցիները արդար պայքարը հանուն անհրաված դատի, նոր հանգրվան թեւակոխեց՝ քաղաքացիական հայրողիների արյան ի գին:

Իրադարձությունները զարգացան սրընթաց կերպով. ազերի պանթուրքիստները քաջալերվելով՝ Խորհրդային Միության Գերագույն Խորհուրդի 1989-ի նոյ. 28-ի անարդար որոշումից (որը կրկին Արցախը դրվում էր Ադրբեջանի ենթակայության տակ) եւ խրախուսվելով Սոււմգայիթի, Եռլշիի, Բաքվի եւ ... հրեշային կոտորածներից չորոնք քաղաքական զնահատական չնստացան կենտրոնական իշխանությունների կողմից) անցյալից սվելի գորեղ զգալով իրենց անամոթաբար կազմակերպեցին եւ ի կատար անցրին նորանոր քսամսելի ոճիրներ՝ կոտորած, թալան եւ կրկին շրջափակում:

Արցախի քաջակորով ժողովուրդը վրդովված ըլլոր այդ անհրավություններից եւ դաս առնելով մոտ անցյալում պատահած Սոււմգայիթի եւ ... կոտորածներից, անմիջապես կազմակերպվեց ու ինքնապաշտպանության դիրքերում անցավ: Լուրջ պատերազմ տեղի ունեցավ հայերի եւ ազերիների միջեւ՝ Գետաշենում, Մահումյանի շրջանում, Գանձակում եւ Ատեփանկերտում. քախոււմներ եղան նաեւ Հաղբութի շրջանի կրկման, Ալբուլաղ ու Էղիլլու գյուղերում:

Հարձակման ենթակա հայուհիուհներ մեկ անգամ նորից ազերի մոլեռանդության դիմաց, լուր հանդիսատեսի դերում գտավ Խ. Միության իշխանություններին: Ուստի հենվելով իր սեփական ուժերին, եւ պաշտպան ունենալով մեկ կողմից հայրենի գանգվածներին ու պետականության, մյուս կողմից՝ բովանդակ սփյուռքահայության, չարաչար պարտության մատնեց թրշնամուն:

Մոսկվան, որ հիմնական պատասխանատուն է նկատվում Արցախյան հարցի այս աստիճան բորդացմանը, այս անգամ նաեւ լուրջուհուհ պահանջեց, մինչեւ այն ժամանակ, երբ ազերի պանթուրքիստներին շտապ օգնության հասավ Քուրքիայի ֆաշիստ վարչակարգը իր նյութական եւ զինվորական կրկնապատիկ օժանդակուհիուհներով. հատկանշելի է, որ հունվարի 14-ին նաեւ միեւնույն վարչակարգի կողմից Անկարայում մի սիմպոզիում կազմակերպվեց, որտեղ պահանջվում էր՝ խորհրդային Ադրբեջանի անկախությունը՝:

Մոսկվայի իշխանությունները արդեն պանթուրքիզմի վտանգը ուղղակի իրենց մորթուվրա զգալով, փութացին բանակի ուժով միջամտել հայ-ադրբեջանական բախոււմներին՝ ծայրաստիճան լարված կացուհիուհները հանդարդացնելու:

Կարմիր բանակի այս քայլը, խորհրդային Ադրբեջանի եւ որոշ երկրների լրատվական գործակալուհիուհանց կողմից, հայտարարվեց հայ նպաստ մի քայլ, մինչդեռ, Մոսկվան մեկ քարով երկու թուշուն որսալու քաղաքականուհիուհամբ փորձեց մեկ կողմից՝ շեղորացնել ազերի պանթուրքիստների խափնարարուհիուհները եւ մյուս կողմից՝ խեղդել հայ ժողովրդի արդար ծայնը, որ բարձրացել էր հանուն Արցախը Հայաստանին վերակցելու:

ԳՎՐԵԳՐԵՆ Բ. ԿԱՔՈՂԻԿՈՍԵ ԻՐԱՆՈՒՄ

Հուլիսի 3-ին, Մեծի տանն Կիլիկիո աթոռանիստ կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. հայրապետը Իրան ժամանեց, Վեհափառին Քննարանի ՝ Մեհրաբադ ՝ օդակայանում դիմավորեցին Քննարանի թեմի առաջնորդ Տեր. Արտակ Մանուկյանը, Իրանի պետական պաշտոնյաներ և բեմական խորհրդից ներկայացուցիչներ:

Կաթողիկոսը օդակայանից անմիջապես հետո, Քննարանի Ա. Սարգիս եկեղեցին մեկնեց, որտեղ կրկին դիմավորվեց հաղարավոր թևերանահայերի կողմից: Սույն հավաքին Վեհափառը մի կործ խոսակցության ընթացքին հայրական իր պատգամները ուղեց ժողովրդին:

Հուլիսի 4-ին, Գարեգին Բ. կաթողիկոսը սկսեց իր այցելությունները հայկական տարրեր վայրեր, նա հինգշաբթի օրը ներկայացավ Սասուն (Ջարբեշ) թողամասի Ա. Թարգմանչագ եկեղեցին, որտեղ դիմավորվեց թողեցիների կողմից:

Նույն օրը Վեհափառը, Տեր. Արտակ Արք. Մանուկյանի և Իրան-Հնդկաստանի թեմի առաջնորդ՝ Կորյուն Արք. Պապյանի հետ, այգելեց Քննարանի ՝ Բենեշտ-Ջահրա ՝ զերեզմանատունը և ծաղկեփունջ զևտեղելով ՝ հորգունքի տուրք մատուցեց Իրանի իսլամական հեղափոխության առաջնորդ էմամ Խոմենիի դամբարանի առջև:

Աւրբաթ հուլիսի 5-ին, կաթողիկոսը այցելեց Ջեյթուն (Մոջիդիե) թողամասի Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին, որտեղ եկեղեցական արարողությունից հետո, իր պատգամի խոսքերը ուղղեց իրեն դիմավորող այցելուներին. ապա վեհափառը ուղևորվեց դեպի Աուրբայան սրահին կից հողամասը, դպրոց կառուցելու օրհնության համար, որտեղ իր ջերմաշունչ խոսքերով, հայտնեց ՝ ՝ Հույսով շատ շուտ կառուցվի իր օրհնած վայրը, ստանց ուշագուժի... ՝

Վեհափառը հուլիսի 5-ին և 6-ին Ա. Սարգիս եկեղեցում նախագահեց նաև ճրագալույսի և Ա. Ծննդյան ու Ջրօրհնների արարողությունները. նա ՝ Մեռելոց ՝-ի առիթով այցելեց Քննարանի նոր Բուրաստանի զերեզմանատունը և իրանահայ նահատակ զինվորների բաժնում ՝ Հոգվոց ՝ ասաց:

Հուլիսի 9-ին Գարեգին Բ. կաթողիկոսը Քննարանը թողնելով իսֆահան մեկնեց: Վեհափառը 1971-74 թվականներին եղել է նոր Ջուղա

յի և հարավի թեմի առաջնորդը:

Կաթողիկոսը իսֆահան մեկնելուց հետո, նոր Ջուղայի վանքում ծաղկեպսակ զետեղեց Մեծ Եղեռնի հուշարձանի առջև, ապա նույն օրը մեկնեց ՝ Եսֆին Եսֆր ՝ Այսպես շարունակվեց կաթողիկոսի տեսակցությունները մինչև հուլիսի 20, որ ավարտվեց նրա հովապետական այցելությունը: Աւրբաթ ժամը 22:30-ին հաղարավոր թևերանահայեր հավաքվեցին Ա. Սարգիս եկեղեցում, վեհափառին քարի մանապարհ մողթելու:

Երբ Վաղ տառապան, Վեհափառը թողեց իրանը:

Ընթացիկ տարվա հուլիսի 19-ի կեսօրից հետո, Քննարանի հայոց առաջնորդությանում Գարեգին Բ. կաթողիկոսին ծաղկեպսակ տեսակցեցին Արաքս ամառանի և Հայկական ժողովրդային միության ներկայացուցիչները:

Վեհափառը շնորհակալություն հայտնելով այցելուներին, իր հայրական խոսքն ուղղեց նրանց: Նա իր խոսքերում ասաց ՝ ՝ Հայկական շունչը թող մնա ընդ որի մեջ լինի ՝: Վեհափառը կարճ ժամոթություններ պահանջեց, միույն ժամ ու թերթի մասին, պատասխան ստանալով ներկայացուցիչների կողմից, ապա Արաքս թերթից նմուշներ ստացավ:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱՐՑԱԵՐ ՄԻԱՑՑԱԼ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅՏԱՐԱՐՎԵՑ**

ՀԱՍՀ Գերագույն խորհուրդն ու Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհուրդը, պատմության հրամայականը լավագույն ըմբռնելով եւ հայ ժողովրդի պահանջին զոհացում տալով, իրենց խիզախ կամքը դրսևեկորեցին, փասելով, որ ամեն ինչից բարձր են նը կատում Հայուկյան ԱԿԿԱՅԻՆ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԵԱՀԵՐԸ:

Հայաստանի Գերագույն խորհուրդը, Կենդրոնական իշխանության անարդար որոշումից հետո, արասկարգ մի նիստ գումարեց մասնակցությամբը՝ Արցախի Ազգային խորհուրդի ներկայացուցիչներին:

Օրակարգը՝ Խ. Միության Գեր. խորհուրդի վերջին որոշումն էր. որով Հայկական Արցախը հանձնըվեց ոճրագործ փանթուրքիսաներին:

ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ Ը

Հիմնվելով ազգերի ինքնորոշման համամարդկային սկզբունքների վրա և արձագանքելով հայ ժողովրդի բուհի ուժով բաժանված երկու հատվածների վերամիավորման օրինական ձգտմանը, Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհուրդը ՈՐՈՇՈՒՄ ԵՆ.

1. Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը ճանաչում է Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար Մարզի ինքնորոշման փաստը՝ հաստատված ԼՂԽԻ-ի մարզային խորհրդի 1988 թվականի փետրվարի 20-ի և հուլիսի 12-ի նստաշրջանների, ինչպես նաև մարզի բնակչության լիազոր-ներկայացուցիչների 1989 թվականի օգոստոսի 16-ի համագումարի և Ազգային խորհրդի հուլիսեմբերի 19-ի նիստի որոշումներում:
 2. Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը ճանաչում է Լեռնային Ղարաբաղի լիազոր-ներկայացուցիչների համաչափ և նրա ընդարձակ Ազգային խորհուրդը որպես մարզի ներկայումս գործող միակ օրինական իշխանություն:
 3. Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհուրդը հռչակում են Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորումը: Լեռնային Ղարաբաղի բնակչության վրա տարածվում են Հայկական ԽՍՀ-ի քաղաքացիության իրավունքները:
 4. Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհուրդը ստեղծում են համատեղ հանձնաժողով (իր աշխատանքային ապարատով)՝ Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորումն իրագործելու ուղղությամբ արդյունական քայլեր մշակելու համար:
 5. Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհուրդը պարտավորվում են ներկայացնել Հյուսիսային Արցախի Շահումյանի շրջանի և Գետաշենի ենթաշրջանի հայ բնակչության ազգային շահերը:
 6. Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությանը, Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհրդին և ԼՂԽԻ Ազգային խորհրդի նախագահությանը հանձնարարվում է գործարդի սույն որոշումը իսող բոլոր անհրաժեշտ միջոցառումները՝ իրականացնելու համար Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի բաղարական, տնտեսական և մշակութային կառուցվածքների իրական միաձուլումը միասնական պետական քաղաքական համակարգում:
- Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությանը՝ **ՆԱԿԱՅԻՆ Հ ԱՍԿԱՆՅԱՆ**
 Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի նախագահ՝ **Վ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ**
 Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի նախագահությանը՝ **Կ. ՄՏԵՓԱՆՅԱՆ**

1 դեկտեմբերի, 1989 թվական, քաղ. Մոսկ

**Խ. ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ԱՐԶԱԿԱՑ ԱՆԱՐԴԱՐ ՈՐՈՇՈՒՄԸ**

Բովանդակ հայուկյան սեւեռակեաը դարձել էր Խ Միությունը, ըստ որը հետեւում էին նրա կեցվածքնե լին՝ Լեռնային Ղարաբաղի նկատմամբ, նամանականդ, որ ազերի փանթուրանիստները շարունակում էին իրենց ոճիրները գործելու, առանց որեւէ արգելքի...

Եւ հասավ պահը: Երկարատեւ ձգձգումներից ու հետաձգումներից հետո, վերջապես Խ. Միության Գերագույն խորհուրդը, գրանւորեց իր գանկությունը Արցախյան հարցի ուղղությամբ և մի կողմնակալ որոշումով մարզը վերադարձրեց իր նախկին անհանդուրձելի կացությանը:

Նոյ. 28-ին, Խ. Միության Գեր. խորհրդի սեղանի վրա ընդվեց Ղարաբաղի հարցը. նշելի է, որ հայ պատգամավորները ոչ մի դրական լուծում չէին ըսնպատում այդ նիստից, քաջագիտակ լինելով՝ նախկին հանդիպումներում հանդիման եկած ոչ դրական արասահայտություններից:

Հարցի բննության ընթացքին, իրենւ բողոքի արասահայտություն, նիստին շմանակեցեցին Արցախի ներկայացուցիչ պատգամավորները, իսկ քվեարկության ժամանակ Արցախի ներկայացուցիչներին երկրողելով, դահլիճից հեռացան Հայաստանի Գերագույն խորհուրդի անդամները:

Համենայնդեպս, Խ. Միության Գեր. խորհրդի արձակած որոշումը հայտարարվեց հետեւյալ կերպով՝

- Լ. Ղարաբաղը մնում է Ադրբեջանի կազմում:
 - Լուծարքի է ենթարկվում Մոսկվային ենթակա հատուկ կառավարման կումիսն:
 - Վերականգնում են ԼՂԽԻ հարգի մարզկումն ու մարզխորհուրդը՝ լայն իրավասություններով եւ բարվին ենթարկվելով:
 - Յրկու շաբաթվա ընթացքում Արցախն ու Ադրբեջանը պետք է համաձայնագրեր կնքեն Արցախի պաշարումը վերացնելու եւ շրջանի ընակչության անվտանգությունը երաշխավորելու համար:
 - նշանակվում է հսկողության հանձնաժողով, որ խորհրդային ներքին ապահովության գորքերի միջոցով ջանում է առաջն առնել ընդհարումների եւ հսկել, որ այդ որոշումը գործարդվի:
- Իրականության մեջ, այս որոշումով պարզեկատըրվեց ազերի փանթուրանականությունը, իր՝ ներոտությունների՝ համար, որ կարողացել է իրագործել վերջին երկու տարվա ընթացքում՝ կառորած թալան, արտաքսում եւ տնտեսական պաշարումներ:
- Սակայն Հայուկյունը չհուսահատվեց, ակելի հգոր է նրա կամքը՝ պրելու, զոյատեկելու եւ

ՄԱՐԿ
ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ
ՈՉ ԵՎԱ Է

Իրանահայ հանրամունչ սրտմարան եւ հասարակական գործիչ՝ Մաթվն (Մաթն) Պետրոսյանը, երկուր տարիներ աշխատելուց հետո, 1990-ի հունվար 18-ին հրաժեշտ տվեց այս ներ աշխարհին:

Շատերի մոտ էր ծանոթ այս ալեհեր ծերունին, որը տարիներ շարունակ իր կյանքը նվիրաբերեց Իրանահայ մշակութային կյանքին:

Մաթն Պետրոսյանը ծնվել է 1905 թվականին, Խուսաստանում: Նա իր կրթությունը սացել է Խոստով բաղարում: Երեք անգամ մալմաստից զաղթել է հայրենիք եւ 1936 թվականին վերջնականորեն մեկնել Իրան:

Ս. Պետրոսյանը, եղել է Թավրիզում եւ աշխատել Արօր կոմպերատիվում, Թավրիզում նա զբաղվել է նաեւ ուսցչությամբ: Այն օրերին, երբ շատերը ընդհատ էին փակում եւ գրիչ կտորում, Պետրոսյանը մի քանի ընկերների հետ միասին հիմք դրեց ՝ "Պահակ" ամսուրի (1951 թվականի մայիսի 1-ից մինչև 1952-ի սեպտեմբերը) եւ աշխուժորեն մասնակցեց դրա աշխատանքներում:

Պետրոսյանը երկուր հիվանդությունից հետո, հավերժ աչրելու փակեց աշխարհի դեմ: Ընդունվեց նրա պայքարող ոգուն ու հանգիստ՝ հոգնաբնկ ոսկորներին:

15 →
ստեղծագործելու. դրա ցայտուն ապացույցը եղավ ի. Միություն վերջին որոշումից անմիջապես հետո Արցախում եւ Հայաստանում փողոց իջած տասնյակ հազարավոր արդարություն պահանջող բազմությունը, որոնք իրենց բողոքն էին հայտնում կենդանական իշխանության արձակած անարդար որոշումին. պահանջելով Հայոց Արցախը:
Պեար է Իզոթահարել ամեն տեսակ դավ ու ոմիր, ինչ զնով որ լինի այդ: Հեղադ չկո:

ԼՈՒՅՍ ՏԵՍԱՎ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴՈՅԻՆ ԵԱՐԺՈՒՄԻ
"ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄՄՍՆԱՃՈՒՂ"
ՊԱԵՏՈՆԱԹԵՐԹԸ

Վերջերս տեղեկացանք, որ ալեի քան 30 տարվա անցյալ ունեցող "Սփյուռք" շաբաթաթերթը, թերթի արտոնատեր՝ ԱՃԵՄՅԱՆԻ կողմից հանձնվեց Լիբանանի Հայկական ժողովրդային Եարժումին:

"Սփյուռք" ը իբրև շաբաթաթերթ տասնըյոթ տարի (1958-74) լույս տեսավ սփյուռքահայ հանրածանոթ մտավորական՝ պրն. Սիմոն Սիմոնյանի խմբագրությունը:

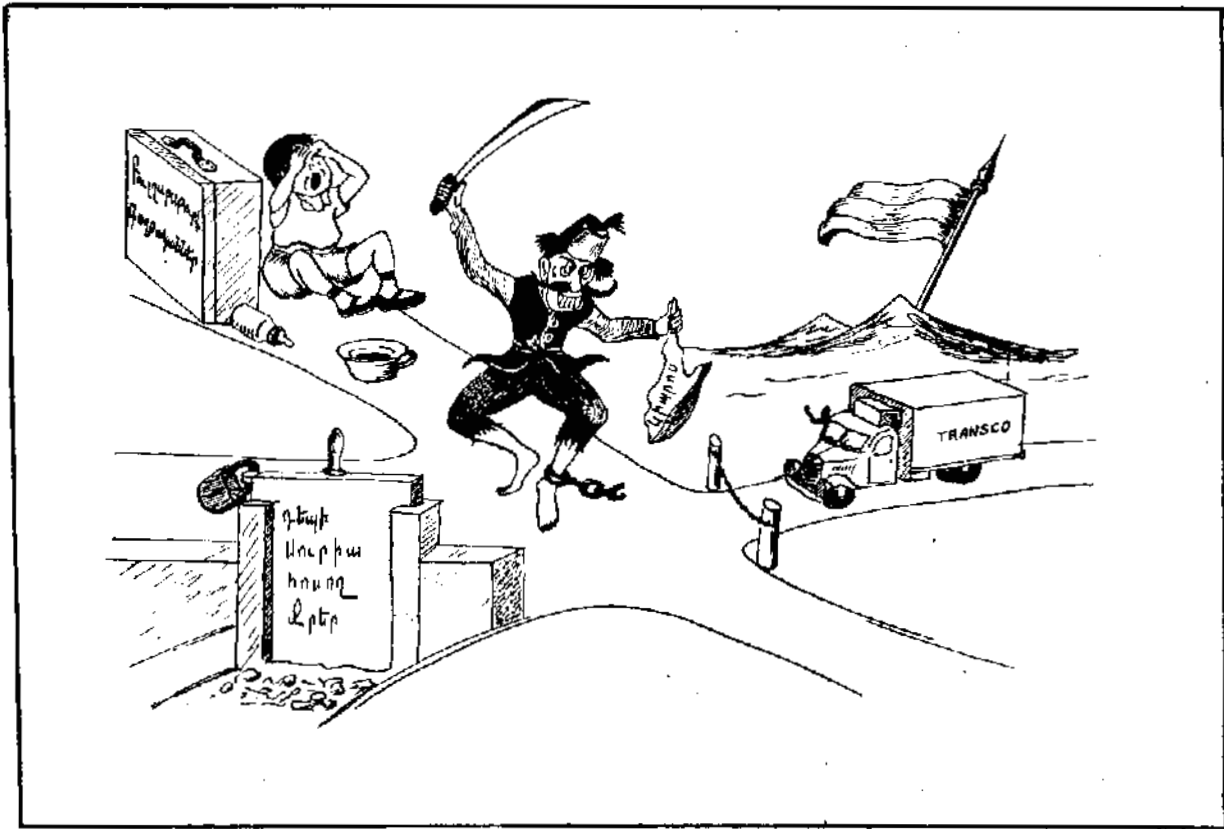

1974 թվականին պրն. Սիմոնյանը հիվանդության պատճառով թերթը փոխանցեց իր հարազատ ընկերոջ լիբանանահայ հանրածանոթ մտավորական՝ պրն. Գեւորգ ԱՃԵՄՅԱՆԻՆ, որը մինչև 1989-ի սկիզբը, մեծ զոհողության գրնով հաջողեց հրատարակել "Սփյուռք" ի երեք թիվ տարեգրքեր եւ այժմ սույն թերթը հանձնել է, Լիբանանի Հայկական ժողովրդային Եարժումին, որ այսուհետ հրատարակվելու է պարբերաբար:

Շնորհավորում եւ բարի երթ ենք մաղթում "Սփյուռք" թերթի աշխատակիցներին ու Հայկական ժողովրդային Եարժումին, իրենց սկսած ծանր ու ղժվարին աշխատանքում:

"SPURK"
P. O. BOX 113/7269
BEIRUT/LEBANON
ADDRESS:
FAX & TEL. 808 264

ԳԵԼԻ ԲԱՐՈՒԲԸ

Մենք, քնակվում ենք մեծ բազմի միջին արևելյան խաղաղասուսուսում մեր մեծ ու խորհուրդ բուհում, իր շրջվոր եւ բողմամարդ քնաններին նա մի խելակորույս մարդ է քնակվում, ամուսնի էարուր:

Քարուրք, շատ է սիրում, նիս գիներեր գրանել եւ իր քնակարանի պատ ու կտուրից կախնել: Դուր, նրա անում, կարող եր գտնել ամին տեսակի հին նիզակներ, պարաստիկներ, հնագած հրացաններ եւ անասկ-տեսակ սրեր, ժանգոտած դանակներ ու նաև շատ բաներ...

Եայդ, դեռ այս բոլորով չի գոհանում նրա մտուցքը: Չեղ քնկած պրամբ, պարտրով լինի դա՞ թե մուրացկանություն վատակած կամ թե իր կրեկանները օրվա հացի պրամբ, նա չի ինայում, նորից գնեք գնելու համար ամեն ինչ գոհում է, միայն թե գնեք լինի եւ այդ նույնություններով մոխացնի իր գնովորական անուրարանը:

Մեր թագամուսում, մի հույն քնաններ է քնակվում, նրանք ունեին մի կատու՝ Գիպոր անունով, մի օր կիպորը քակական հեռացել էր

անից, դժբախտաբար քնկավ Դելի Խարուրի ծեղրը: Դելին իր մած դանակով, երկու կտոր արեց նեղժ կենդանուն եւ կտորներով մեկը իր մեղքն առած, ուղարտույմք պատում էր ամքող թաղում, բոլորին ցուցադրելով իր սխրազործություններ (բաշուկներ): Էլ հաշվի չէր առնում, որ կարող է ստակր (դիակի) գորչանությունից, լինքը հիվանդանա եւ ասրափոխիկ աստեր տարածի բաղարում:

Իսկ Դելիի մասին թաղի բժիշկը գուկ. Սուրան, ասում էր թե՛ իրենց այգու ջրաբեր անուն փակել է բարերով, որպեսզի այգու ծառերը ծարավից չորանան: Կուկ. ասում է, որ Դելին իր նա հակառակվել է, որովհետեւ քանի օր առաջ, քննություն էր ենթարկել նրան եւ նկատել, որ այդան մնչումը բարձրացել է, իսկ սիրոր խելիի նման հաշող չի գործում, ջրայնանալը նրա համար վատնակվոր է նկատել եւ նախատեսել, որ կարող է ողբերգական վախճան ունենալ Դելին. բայց ավր ո՞վ է լսողը: Կուկ. խորհուրդ է տվել Դելիին, խուստիել վերոհիշ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ

ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆՈՒՄ

● Գեկտեմբերի 14-ին հայրենիքի անվոր երկրաշարժի զոհերի հիշատակին Հայկական ժողովրդային Միության Կրական բաժինը մի ձեռնարկ կազմակերպեց բաղկացած երկու մասից՝ դասախոսություն եւ երկրաշարժի շրջաններից վերցված ֆիլմի ցուցադրում:

Դասախոսության ամփոփ պատկերը, հետեւյալ կերպով էր.

«Երբ 1988 թվականը պատրաստվում էր հրաժեշտ տալու, ստորերկրյա անվոր հարվածը տակնուվրա արեց մեր փառալիկ հայրենիքի հյուսիսային շրջանները, մեկ անգամ նորից Հայաստանը դարձնելով գթության կենտրոն:

20-րդ դարի պատմության մեջ այս էլ երկրորդ անգամ, ճիշտ է, շարագույժ աղիթներով, հայ ժողովուրդին ստեղծվեց համայն աշխարհի ուշադրութան արժանանալ, առաջինը՝ 1915 թվականի կարմիր կոտորածով, որի հետեւանքով ձեռքից տվինք միլիոնավոր ստեղծագործ ձեռքեր, կորցնելով մեր պատմական տունը՝ Արեւմտյան Հայաստանը. իսկ երկրորդը՝ աշխարհացունց երկրաշարժը, իր սամոկիցուցիչ տարողություններով, ծանրակշիւ հետեւանք ունեցավ հայրենաբնակ հայության կյանքի համար:

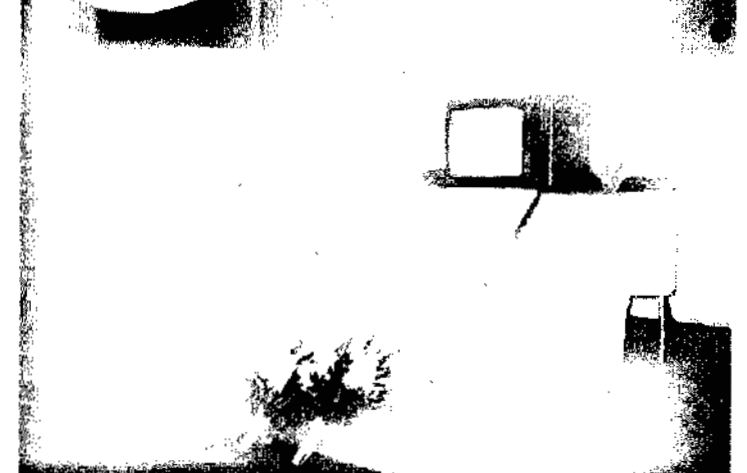
Քայց հակառակ արեւմտյան այլազան ծայնափողների կեղտոտ թմբկահարումներին, որ նախատեսել էին երկրաշարժից մազապուրծների ինքնասպանության դիմելու պարագան, հայությունը շուտափույթ կերպով իրեն վերագտավ եւ լծվեց հայրենի տան վերաշինության սրբազան աշխատանքին, ամեն ժամանակից ավելի առաւել կառուցելով Արցախյան հարցին:

... անկոտորելի կամքին հաստատ հայ ժողովուրդը դեռ բարձրացրեց ամբողջական հայաստան կերտելու հարածածան դրոշը, թուրք ֆաշիզմից նույնիսկ պահանջելով բռնազրաված արեւմտյան հողերը:

Օրվա բանախոսը, վերջում հայտնեց. «Ճակատագրական այս պահերին պետք է լինել մեկ սիրտ, մեկ հոգի, քանի որ բոնը կրում ենք ազգովին եւ թզգովին էլ պիտի հաղթանակենք, այդ մնշող բեռին:

Գետք է պատվով ու արժանապատվությամբ, անկոտորում դուրս գալ ճակատագրի մեզ պարտադրված ծանր պայմաններից: Այս է մեր բյուրավոր նահատակների անթառամ կտակը՝ վերապրել, զոյատեւել, շինել ու ստեղծագործել ամենահամառ կամքով:

Իսկ ցուցադրումի ընթացքին, բացատրություններ տրվեց, Վ. Խեչումյանի միջոցով, որը երկրաշարժի ժամանակ ուսանում էր Հայրենիքում:

**Հայաստանի մեծ երկրաշարժի շրջաններից վերցված ֆիլմի ցուցադրում
Հ.Ժ. Միությունում**

● Գեկտ. 15-ին, նոր տարվա սեմին, Հայկական ժողովրդային Միությունը ներս մտնելով այգեխուի ուշադրությունը ամբողջովին դըրտավում էր, բարձր մաշակով զարգարված սրաճը, որանդ ցուցադրության եւ վաճառի էին դըրվել հայ կնոջ ստեղծագործ ձեռքերի աշխատանքները:

Միության պատերի մեկ անկյունում պապըլում էին մեսրոպաշունչ Այրուրենի, Ծիծեռնակաբերդի եւ Եսայիաբաբայի ոսկեգույն թելերով կարված պատկերները, այնքան կենդանի, որ կարծես նրանք շրջանակից դուրս գալով բայում էին միության շրջափակում: Արաճի մյուս անկյունում՝ աշրի էր բնկնում մատուցի Կավթիք իր շողոզուն սրով, մասիս սարը ամեն անդամվանից ավելի հարստ, եւ Զվարթնոցը, բոլորը նսեւ ամենանուրբ ձեւով կավճից պատրաստված:

Առատաաղից լարձը մաշակով կտիվել էին

մեծ խնամքով պատրաստված ձեռագործները, ծածկողները, սիդոզները, անպարտա էր նուև տեսակետակ սնուչեղեն, խմորեղեն եւ . . . : Այնտեղ հասուկ տղրի էին ընկնում տոնածառի գարդիլը :

Հայկական ժող. միութիւն կանանց բաժնի

ջանքերով կազմակերպված այս բարոյութ, այցե - լուխն ծանոթացում էր հայկական ձեռագործուտին, նաշակին եւ մշակութիւն. . . : Այս ձեռնարկը, որի շարք պիտի նպաստեր միութիւնս, բարձր վնաստակեց վարչութիւնս ներկայացուցիչի կողմից, նոր նա բը շնորհակալութիւնս ընթացքում շնշտեց՝ . . . : Ես ընդմիջս անպակաս լինի հայ կանանց բարոյութը յարույական եւ գործնական օժանդակութիւնը հայկական մի - ութիւնսերի աշխատանքներում՝ :

ԱՄԱՆՈՐՅԱՆ ԺՈՒ ԽՆՋՈՒՅՔ

● 1990 թվականի հունվարի 3-ին, Հայկական ժողովրդային միութիւնս նախաձեռնութիւնը՝ Չարգաշ սրահում տեղի ունեցավ նոս խնջույք, որտեղ հրավիրված էր նուև հանրաճանաչ մտավորական՝ դոկտ. Վիգեն Չարգարյանը :

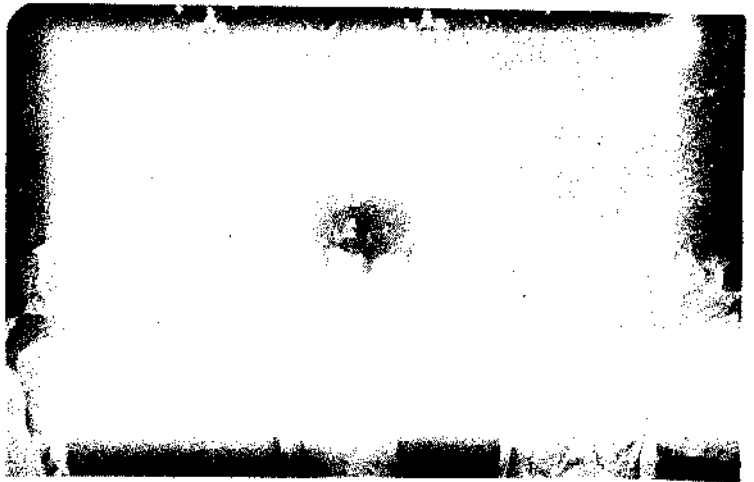
Հանդեսի բացումը կատարվեց Հայկական ժողովրդային միութիւնս ներկայացուցչի կողմից, որը բարի գալուստ մաղկիւղով ներկաներին, սմանօրյան շնորհակալանքներ ուղղեց նըրանց : Նա իր խոսքերում միութիւնս նպատակները բացատրելով ընդհանուր ծանոթացում տվեց նրա աշխատանքներից : Ապա ակնարկ նետեց

Դոկ. Չարգարյանը խնջույքում, վիճակահանութիւնս արդյունքը հայտարարելու սահին

Հայաստանում վերջերս ծայր ստացած բախումներին եւ հայ ժողովրդի խիզախ մարտնչումներին, ներկաներին գգուշացնելով՝ հայ ժողովրդի դեմ կազմակերպված պանթուրքիզմի նոր արշավը, նրանց հրավիրելով ամեն ժամանակից ավելի օրինակելի միասնական ոգի ցուցաբերելու :

Չեռնարկի ընթացքում արտասանվեց բանի բանաստեղծութիւններ Արցախին նվիրված : Նընջույքը շարունակվեց հայկական ուրախ պարերով եւ ազարտվեց ներկաների մեծ գոհունակութիւնս :

մի պատկեր խնջույքից →

Հունվար 1-ին Հայ.ժող.Միությունում:

Աւրաթ Նոյ. 17-ին ժամը 12-ին.
 Հայկական Ժողովրդային Միությունը
 հյուրասիրեց Յաշկերույթի հոյակապ սեղանի
 շուրջ, միության անդամ-ուհիներին:
 Երևույթի սկզբն ընկած Հայկական խմբային
 ուրախ պարերով: Մանրիմ ու համակիչ միջնույր-
 ան մեջ իրար հաջորդեցին հայրենասիրական
 մեներգները, հանելուկներ եւ զրույց:
 Ներկաները կ.հ.ժամը 1-ին զոհուակուրթ
 յամբ թողեցին միությունը:

17 → ԴԵՒԻ ԹԱՐՈՒՅԸ.....

յալ բաներից, թայց նա Դու-ը նորհուրդը մեր
 ծելով, հակառակել է նրա հետ:
 Թարուրք մի բյուրդ հարուստ ունի, որ
 իր տան մեջ է ընտելում, ամեն անգամ մտնում
 է նրա հարկաբաժինը եւ խուզարկութիւններ
 կատարում ասելով "Դու ուզում ես զիշիր
 ժամանակ գալ եւ իմ վիզը կտրել", նրա ալոս
 կից հյուրերին էլ զուրս է արել տնից, ասե-
 լով "Բարի պատգիներ շնորհակալ, գնացիր
 դուրս իմ տնից":
 Դեւին ունի մի բանի հորեղոր որդիներ,
 որոնք ընակվում են Բուլղարիայում: Դեւին,
 բոլորին հրապարակ իր տնում ընակվելու, նը-
 բանց ամեն ինչ խոստացավ տրամադրելու, ասող
 թակական է որ դուք գար մեզ մոտ:
 Խեղճ հորեղոր որդիներն էլ այնքան է-
 ին թափախելու Դեւին խոսքերից, որ լրեցին
 իրենց տունն ու տեղը եւ հասցին կերպով հ-
 կան Դեւին մոտ, թայց ի նչ տեսան, Դեւին ա-
 սածները բոլորը ցուցադրութիւն էր...
 Այս խենթութիւնները, Դեւին ժառանգել
 է իր "ողորմահոգի" մեծ հորից, որը աշ-
 խարհահոյակ հելուզակ (ախազակ) էր, ո՞վ գի-
 տե ինչ ծելով էր մեծը ձգել մի հայկական
 մեծ գյուղ: Մի օր Դեւին հելուզակ մեծ հայրս
 որ թողան նման տեսալում էր ջգարգիտ սպ-
 նապներից, սպանեց եւ փախուստի մտանեց բո-
 չոր հայ ընտելիչներին եւ հիմա ավերակ գյու-
 ղը Թափուր է մնացել. Դեւին ու վարուցանք ա-

նոցը չի, եւ միշտ էլ զիշերները քնելիս մի
 աչքը բաց է քնում. սր այդ հայ գյուղի ընտ-
 կիչների զաւակները, հանկարծ չգան եւ իրեն
 վնասին:
 Դեւին խեղճ կինը միշտ զօգոհում է՝
 "Բաժական է Թարուր, երեխաներս բաղ-
 ցից մեռան, կարգին գործի անցիր, տիր դանակ
 բաշելով որպասհիկ եւ հայթայթում. մի օր էլ
 տեսար, ճարտիկ մեկը հարվեց եւ այդ դանակը
 բ՛ն սիրտը խոթեց... բոլորես անտարտ սիրտի ա-
 նու":
 Դեւին մեծ աղան Դերմանիայում աղբյուր
 (տոպ) է նախարում, իսկ աղբիկը կարգուտում է
 աշխատում, այնպես որ նրան նրեխոնները եւրոսը
 չից այդ շնչին գրամն էլ չուզարկեն, իր ըն-
 տանիցը կորած է:
 Դեւին հարուստ պարսիկը, որ բնոմտար
 ինքնաշարժի վարորդ է, բանի ամիս առաջ ար-
 գիւլվել էր Դեւին տան առաջից տնցնելու.
 խեղճ պարսիկը, շատ ինդրիվելուց հետո, վերջը
 պարտադրվեց մի բիչ պղծնե գրամ տու Դեւին
 որպեսզի ինդիրը շարադան, որովհետեւ Դեւին
 նրան սպառնում էր ին՝ ինքնաշարժից սպակի-
 ները կը ֆարգիմ:
 Նախկին հայ գյուղի ընտելիչների զաւակ-
 ները՝ զիմել էին թողն տախկանապետ "Կերու-
 ին", թայց նա ասել էր "խենթերի համար օ-
 բներ չկա գրված" ուրեմն, մտնում է Թաղի ժո-
 դովորդին, մի լուրջ ժողով զուստրեն եւ այս
 խենթին շղթայակալ խնամանոց ճամբեն, կամ էլ
 իննթի հետ վարվելու մի խենթ օրներ մշակեն,
 Աստված այս խենթի վերջը բարի անի:

● Նորից Բահման ամիսն է.

Արյունոտ եւ միաժամանակ քաղցր Բահմանը, սրի բազործությունների հուշի, անձնվիրության եւ նահատակության, հորդացող ալիքների եւ վերջապես մեծ հաղթանակի ամիսը հասնում է ճամբից...

Իրանը լույսով է լցվում եւ առանց իր ղեկավար՝ էմամ Խոմենիի, առաջին տարեդարձն է տոնում, որպեսզի բոլորին եւ զլիախորապես իսլամական հեղափոխության թշնամիներին փաստի, որ մեծ առաջնորդի ճանապարհը կա եւ նրանով ընթացողները նրան երեսունից ավելի տարիներ ընկերակցած՝ Այաթոնեան ծախսեն-ի քանիմաց ղևկախորտությամբ շարունակում են իրենց երթը:

Իրանը լույսով ողողվեց, որպեսզի ԱՄՆ-ին փաստվի որ նրա նյութած քաղապետի դավերն ու պարտադրյալ պատերազմը եւս չեն կարողացել ծռել հեղափոխության մեջքը:

1952-58 թվականներին Իրանի ազատասունչ ժողովրդի շարժումները կատարված պայքարող հոգեւորական Այաթ. Զաշանի ղեկավարությամբ մեշվեցին ԱՄՆի մասնավոր ուժերի ճեղքով եւ նրանց երիտասարդ սպասարկու Մուհամեդ Թեզան ուժի զլուխ անցավ, որպեսզի իր սիրոջ՝ ԱՄՆ-ի հրամանատարության ներքո, ոտնակոխ անի ժողովրդի ամենանախնակն իրավունքները եւ պատերազմական մի քանի հնամաշ կրահապարտներ գնելով, լցնի իր ամերկյան տերերի գրպանը:

... 10 տարի դրանից հետո, 1963 թվականի գարնանը ժողովուրդը այլեւս թագավորական հալածանքից ու բռնակալությանից թեքարած՝ «պայքարող» կրոնապետի ղեկավարությամբ ըմբոստացավ թագավորական իշխանության դեմ եւ «Մահ թագավորին» կանչեց լցվեցին 'տուժ'ի եւ անհրաժեշտ փոփոխությունները: Թագավորական զանր երկրորդ անգամ սասանվեց եւ տագնապած Շահը իր հավատարիմ գործակալներին հրամայեց ուղղակիորեն կրակ բացել ժողովրդի եւ մզկիթների վրա... Չարուն սկսվեց:

Իսլամական հեղափոխության ղեկավարին, ձերբակալելու որոշումը արվեց շատ զգույշ եւ գաղտնի կերպով, որովհետեւ եթե լուրը ժողովրդին հասներ, այդ գործը այլեւս անհնար կդառնար:

Գիշերով Մավաքի գործակալները Ղուլմ քաղաքում գրոհեցին էմամ Խոմենի-ի տան վրա եւ նրան առանց որևէ ազմուկի ձերբակալեցին ու Թեհրան տարան: Ղուլմի ժողովուրդը որ տեղեկացել էր խղճորից փողոց դուրս եկավ եւ իր զգվածքն հայանեց բռնակալ ության հանդեպ: Այսպիսով սկսվեց Խորդադի 15-ի ըմբոստացումը եւ արժանագրվեց պատմության

մեջ: Անհնար էր էմամ Խոմենի-ի հետ անտրամադրանական եւ կոպիտ վարվելը, որովհետեւ ամենափոքր լուրը այդ առիթով կարող էր մի մեծ հեղափոխություն ճամբա զգել: Այս սրտամտով էլ որոշվեց որ նա, նախ Քուրբիա, սպա նրա արտգրյի: Էմամը նստիւմ Իրանը թողնելը զինվորական մի սուշտոնյայի այն հարցին թե նա ո՞ր զինվորով է ուղում Շահի դեմ կռվել: Պատասխանել էր, -մահ զինվորները օրորոցի մեջ են այժմ: Եվ իսկապես էլ այդպես էր: Բրովհետեւ 14 տարի դրանից հետո հեղափոխության նահապետի հրամանով այդ «զինվորները» նրա հրամանով այնպիսի մի ըմբոստացման ղիմեցին, որը եզակի է Իրանի պատմության մեջ:

Էմամ Խոմենի-ի զինվորները առանց գնդիչվա զեցին հրատալիքի ու վաղազինների դեմ եւ Շահին ստիպեցին իսյատառակ փոխուտի ղիմելու եւ 1978թ. վականի փետրվարի 1-ին սկսով ընդառաջ գնալով իրենց արտրված առաջնորդին, առան իրենց կարտոր նրանից:

Շահի հրահանգիչները, որոնք խիստ հարված էին կրել Իրանի իսլամական հեղափոխությունից, նրան կործանելու համար սկսեցին տարատեսակ գավեր նյութել: Ներքին հակահեղափոխականների շարժումներից բռնած միջնեւ ուղղակի հարձակումները Իրանի վրա... ու երբ բոլոր ստորանքները պարտության

մասնակցին նրանք իրենց շրջանի նոր ծառա՝ Մաղդամ շուշուկին իրանի Խուզուստան նահանգն ու հարավարևմտարի կղզիները գրավելու համար պոտերադմի դաշտ մղեցին՝ իսլամական հեղափոխության դեմ:

Պարտադրված պատերազմի առաջին օրերն ու ամիսները որոշ հաջողություններ բերեցին Մաղդամին, որով նա նույնիսկ քաջություն գտավ ընդարձակել իր երազները: Սակայն շատ շանցած հաղթանակները իր վեցին Մաղդամի եւ նրա տերերի ձեռքից եւ հակառակ այն պարագային որ շրջանի բոլոր հետադեմները նրա օգնությանը շատեցին մեծամեծ սարսուղություններ կայծակեցին նրա գլխին եւ իսլամական հեղափոխությունը իրարի վարչակարգին ստիպեց հետ նահանջելու: Այնուհետև 1937 թիվայնի հունիսի 20-ին էմամ Խիմենյանի 598-րդ բանաձեւն ընդունելով աշխարհին փաստեց, որ իրանը խաղաղություն է ուղղում եւ դա Բասսական վարչակարգին է, որ պատերազմ է փնտրում եւ ոչ իսլամական հեղափոխությունը:

Հեղափոխության հոլանդ նահապետը 1938 թվականի հունիսի 3-ին իր թշնամիների անխափվածությունների եւ սիրահարների աղբյուրերով լցված նայվածքի տոա՞ փակեց աչքերը եւ միլիոնավոր իրավասերների խորատուգեց իր մահվան սզում. հանգիստ նրա հոգնաբեկ ոսկորներին: Այժմ էմամի քաջակյությունը եւ 18 ամիս 598-րդ բանաձեւի ընդունումից հետո դեռ անիրագործելի է մնում բանաձեւի: հողվածները: Ամեն անգամ երբ ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղարը շանում է իրագործել այն, իրանի իսլ. Հանրապետությունն էլ ինչպես միշտ մեծ քարյացակամություն է ցուցաբերում, իսկ Բասսական վարչակարգը պարզակարանություններով զործնակեցապես խոչընդոտում է բանաձեւի իրագործումը:

Պարզ է, որ իրանի իսլամական հանրապետությունը քարյացակամ է եւ ժողովուրդն ու պատասխանատուները խաղաղասեր, սակայն այդ չպիտի վերագրել այն խեղդին, որ նրանք անսուղբեր են իրանի եւ Իրաքի ռազմական կարողության հախասպառչողության նկատմամբ: Իրով հետևել Բասսականների ռազմական գերակայության գզգումը: Իրանի իսլամական հանրապետության նկատմամբ, սակայն կըսաստիացնի նրանց խոչնդոտման ու խախտարարական ձգտումները:

Քաղաքական քննադատներում էլ պետք է նորանոր հնարքներով չեզոքացնել Բասսականների քարոզչությունները: Այս աննշությանը պետք է իրագործել

ծել արևելյան թլուղից ծնած միջսոցիալական վերջին առաջարկի նման առաջարկները եւ համաշխարհային մակարդակով բողոքներով Իրաքի շկամությունը բանաձեւի իրագործման խնդրում:

Ներքին գծով էլ, բոլոր իրանցիների ինչպես նաև իրանահայերի պարտականությունն է հեղափոխության առաջին օրերի կամ պարտադրված ստորադրված սկզբնական շրջանների նման մասն հեղափոխության բեմի վրա եւ ոչ մի ջանք չինուլան վերականգնման եւ ինքնարժանության հունեղու աշխատանքների կատարման նամաստը: Պետք է քաջ գիտեսալ, որ երկրի ինքնարժանությունն ու կատարելիք ամենամեծ հարվածն է իրանի ժողովրդի եւ հեղափոխության թշնամիների գլխին: Միայն այդ ճանապարհով է որ կը հարգվի հեղափոխության եւ պարտադրված ստորադրված նահապետների մեծարժանի հիշատակը:

Ողջույններ իսլամական հեղափոխության եւ պարտադրված ստորադրված նահապետների հողիններին:

ՂՈՂԱՆՆԵՑԻՆ ՀԱՅՈՑ ԵՎ ԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ԶԱՆԳԵՐԸ

Էմամի իրան վերադառնալու փարկյանին իրանահայ բոլոր եկեղեցիների զանգերը ղողանջել ըսկսեցին Փետրվարի 21-ի ժամի ժիշտ 9-ն անց 27 ռուպե եւ 30 փարկյանին, այսինքն ժիշտ այն ժամին, երբ էմամը ոտք դրեց իրանի հողի վրա: Փեհրանի հայոց առաջնորդարանը այս առիթով կոչ ուղղեց բոլոր հայերին քերմագին մասնակցություն բերելու ֆաբրի տասնօրյակի (հեղափոխության տարեդարձի) արարողություններին:

● Իսլամական հեղափոխության 12-րդ տարեդարձի եւ Հմամ Խոմենյիի հայրենիք վերադառնալու օրվա՝ Բահման 12-ի տարեդարձի առիթով հինգշաբթի Փետրվարի 1-ին (Բահման 12-ին) իսլամական հեղափոխության ղեկավար՝ Այաթ. Խամենեյին, ներկա գտնվեց Հմամի անարատ շիրիմի վրա, եւ մեծարեց այդ բարձրաստիճան անձնավորության հիշատակն ու հեղափոխության այդ անմոռանալի օրը:

Հմամի անարատ շիրիմի վրա կատարվող Փետրվար 1-ի արարողությանը ներկա գտնված իսլամական խորհրդարանի նախագահ Հոջ. Քարուբին մի շարք խոսքերով շեշտեց. ' 'Այն ինչ կարեւորություն ունի սա է, որ իսլամական հեղափոխությունը հարատւում է Հմամի մանապարհով, եւ ժողովուրդը անցյալի նշման մտում է Հմամի հետ ունեցած իր ուխտի ու դաշինքի եւ նրա ուղու վրա:

Իսլամական խորհրդարանի նախագահը նաեւ ասաց, թեպէս Հմամը այժմ, մեզ հետ չէ սակայն նրա հոգին արքայությունից, հսկում է մեր արարքներին եւ հուշյով ենք, որ մենք լավագուստ կրկատարենք, մեր պարտականություններն ու պատասխանատվությունները եւ պարզեցնեն դուրս կը գանք Հմամի եւ հեղափոխության նահատակների անարատ հոգիների առջեւ:

Պրն. Քարուբին, իր խոսքերի մի այլ բաժնում շեշտեց Հմամի եւ նահատակների ընտանիքների սերտ կապերի վրա եւ ավելացրեց՝ այն խնդիրներից

Ժողովրդային մի ղիմավորություն հմամից:

մեկը, որ ընդմիջտ Հմամի ուշադրությանն էր արժանանում նահատակների ընտանիքների խնդիրն էր, որին հատուկ կերպով փայփայում եւ ասում՝ իսլամական հեղափոխությունը երախտապարտ է նահատակներին ու նրանց ընտանիքներին:

Պրն. Քարուբին ասաց Հմամի եւ նահատակների ընտանիքների կապը, ամբողջովին երկկողմանի մի հարաբերություն էր, որ նահատակների ընտանիքները եւս, ընդմիջտ տենչում եւ ցանկանում էին այցելել Հմամին:

11 փետրվարի 22 Բահմանի մեծ քայլարշավը:

● Փետրվարի 11-ին այսինքն Իրանի իսլամական հեղափոխության հաղթանակի 11-րդ տարեդարձին փառաշուք մի քայլարշավ տեղի ունեցավ քովանդակ Իրանում: Միլիոնավոր իրանցիների այս քայլարշավին քերած մասնակցությունը վկայում էր, որ Իրանի ժողովուրդը հակառակ հասարակության մեջ տուգանքներին, նույնությամբ պաշտպանում է իր հեղափոխությունը:

Հոծ քաղաքացիական ներկայությունը հեղափոխության տարելիցի արարողություններին, ոչմիայն նրա մեծարման համար էր այլ՝ նաեւ երկրի ղեկավարության հետ կնքած դաշնագրի նորոգման համար: Գլխավորապես այս տարի՝ որ դատարկ էր իսլամական հեղափոխության առաջնորդ՝ Հմամ Խոմենյիի տեղը Իրանում, ժողովուրդը իր քաղաքական գաղափարները արտահայտեց, որ թշնամիների կար-

րին լինեն ոչ մի ուժ չի կարողանա ծուկնկի բերել նրան. միայն այն հեղափոխություններն են հարատւելու՝ որոնք պաշտպանվում են ժողովրդի կողմից: Ժիրքները գուր են եւ նրանք պարտված են վերջնականորեն:

Ժողովրդի խուռներամ քայլարշավներում Իրանահայերն եւս մշտապես իրենց մասնակցությունն են քերում: Իրանահայության ներկայությունը Իրանի ժողովրդի այլ խավերի կողքին, ապագուզում է, որ նրանք խորապես հետաքրքրված են հարյուրավոր տարիներ ապրած երկրի՝ Իրանի մակատագրով եւ մասնակից են նրա լավ ու վատ օրվան: Հինգ միլիոն եւ կես մարդիկ մեծարեղին հեղափոխության եւ պարտադրյալ պատերազմի նահատակների անմոռագ հիշատակը:

Ձանգվածների մասնակցությունը քայլարշավին արտացոլում է որ՝ մարդիկ ըմբռնել են այն իրականությունը, որ եթե իրենք հեղափոխության կող-

Իսլամական Հեղափոխության ֆաջրի տասնօրյակի սկսման մեծօրման եւ Համաժողովայնի հայրենիք վերադառնալու տարեդարձի արարողությունը, հինգշաբթի փետրվարի 1-ին ՝ Բահման 1:1-ի ՝ առավոտյան տեղի ունեցավ Համաժողովայնի անարտա շիրմի վրա:

Հազարավոր իրանցիներու, որոնց շարքում նաեւ, մի խումբ հայերի եւ ֆաջրի տասնօրյակի արտասահմանյան հյուրերի ներկայությամբ տեղի ունեցած այդ արարողությունը ներկա էին նաեւ, քանակալին, պետական, քաղաքական ու կրոնական մի շարք դեմքեր:

Այդ արարողությունն առաջին բանախոսը, Համաի որդի ՝ Հոջաթօլ Հալամ սեյեդ Ահմեդ Խոմեյնին էր: Նա իրանի ժողովրդին փետրվարի 1-ի ՝ Բահմանի 12-ի ՝ վրա հասնելը շնորհավորելով, ասաց. ՝ Համաի իրան վերադառնալը, մի անձի, եւ մինչեւ իսկ մի հոգեւորականի ու քաղաքական ու հեղափոխական դիվանավարի վերադարձը չէր, այլ եւ իսլամական արժանիքների վերադարձն ու ծագումն է, որին փահալի վարչակարգն ու ԱՄՆ-ն վերականգնում որոշել էին ոչ ընդհանուր, որից առաջ դեմոկրեւր, մինչեւ իսկ Համաի աջակիցների մարում եւս անհնարին էր, եւ ավելագրեց. այն օրվանից երբ, Համաը ձեր ներքին ու արտասահմանյան թշնամիների դեմ պատերազմ սկսեց, կարողացավ խաղախ սրտով եւ վատահոգով, սպառարել մեծահոգոր թշնամիների դեմ, եւ ընդզգամս առաջին իսկ վայրկյանին մինչեւ դրս հողեւուր, վայրկյան անգամ տկարություն չզգաց: նա շեշտեց. ՝ Համաը յուրայինի ու թշնամու հարախորությունների համեմատությունը մերժում եւ ասում էր. ՝ եթե ուղենանք մեր քաղաքակրթն ու ռազմական հարավորությունները ընդմիջում անում նստենք եւ որեւէ բայլի չսլիննք:

Նա իր խոսքերի վերջում հույս հայտնեց, որ հանրապետության նախագահը կըկարողանա, իսլամական հանրապետության ու ժողովրդի պանծանքի նպատակով շարվող աշխատանքներում ու ծրագրերում հաջողություն վտասակիլ:

Ապա, իրանի իսլամական հանրապետության նախագահ ՝ Հոջաթօլ Հալամ վալմոսլեմին Հաշեմիէ Թափսանջանին կանգնեց ամբիոնի առջեւ եւ մի շարք խոսքերով ասաց. ՝ Համաը արսորի երկար տարիներից հետո, այն ժամանակ երկիր վերադարձավ, երբ թըշնամու ձեռքում էր գտնվում, նյութական, զինվորական ու կարգապահական բոլոր հարավորությունները, նա ավելագրեց. ՝ այն ինչ Համաին ստիպեց, ժողովրդի ու հեղափոխության պանծանքի ու հաղթանակի հա

մար, թողուել ապահով միջավայրն ու մի վտանգալից շրջափակ մտնել, սա էր, որ Համաը, Աստուծոց եւ նրա ժողովրդից բացի, այլ մտածումներ չունէր:

Նա գնահատելով Համաի եզակի խիզախությունը ասաց. ՝ եթե Համաը, այդ օրը Թեհրան չվերադառնար եւ մտտից չկատարեր իրանի մուսուլման ոտրի կլած գանգվածների դեկալորությունը, սորզ չէ, թե հեղափոխությունը, ինչ ճակատադիր քաժին կընկներ:

Պրն. Թափսանջանին Համաի կամր, 79-ի փետրվարի 1-ին իրան վերադառնալու զծով, պատմական մի միջոցառում անվանեց եւ ասաց. ՝ այդպիսի պատմական որոշում եւ օր, ընդմիջում փայլելու է պատմության մեջ, քանի որ մինչ այդ նախընթաց չի ունեցել որ մի դեկալոր, հեղափոխության հաղթանակի եւ ժողովրդի փրկության համար, այս ձեւով իրեն ապահով միջավայրից, վտանգալի հնոց նտոի:

Հանրապետությունն նախագահն ասաց. ՝ այն ինչ պատճառ դարձավ տաննմնկ տալի գանազան դավադրութ յուններից, եւ աշխարհակուլների զինվորական ու բարոզական ներիուծումից հետո, ձեր հեղափոխությունը կայուն ու մնայուն կերպով համաի Համաի ուղին ու իղյալը շարունակելու վրա, ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ Համաի դուրի կատմ եւ դուրի ժողովրդը ձգվող ճանապարհի ու նաեւ ձեր ժողովրդի ջահդի, նահատակության ու անձնազոհության:

Նա ավելագրեց. ՝ այսօր մեր երկիրն ու ժողովուրդն Դամավանդի նման կանգնել է պանծալի ու կարող կերպով եւ գանազան ընազալտներում, աշխարհի ժողովուրդների համար մեծ դաս է համարվում:

Պրն. Թափսանջանին իր խոսքերի վերջում, մեծաբեց նահատակների հիշատակը, եւ գնահատեց գերինների, անձնուրաղների եւ նրանց հորգելի ընտանիքների պաշտպանությունը, կամրը եւ դիմադրողականությունը:

←۸

رسیدوانان با حمله‌ای فاشلیگرایانه نیروهای اران (آذربایجان) را به محاصره خود در آورده و تار و مار کردند. پس از این شکست ارتش اران مجهزتر از قبل بسوی قره‌باغ (آرتساخ) حمله برد. وضع روز بروز وخیمتر میشد و برای ارمنیه قره‌باغ تنها دوره در پیش بود یا صیاحت بیخ آذربایجان را میپذیرفتند یا اینکه بمورتی تمام میان علیه آن به جنگ میپرداختند. و این مسئله‌ای بود که در هشتمین گردهمایی مردمی قره‌باغ (آرتساخ) در فوریه ۱۹۲۰ به بحث گذاشته شده بود. تا آنزمان دولت اران (آذربایجان) نه تنها تمامی پیمانهای منعقد را نقض کرده بلکه حملاتی را نیز بمهرای اشغال منطقه نخجوان و زانگور ترتیب داده بود. کما اینکه میراخالق قره‌باغ (آرتساخ) از خیلی وقت پیش لبریز شده بود به همین دلیل نیز در گردهمایی قره‌باغ (آرتساخ) تصمیم به مقابله نظامی و دفاع از آزادی وحقوق

تعمین سرخوشت خویش گرفته شده و این تصمیم در واقع بمنزله اعلان جنگ به دولت اران (آذربایجان) بود. ۱۰۰۰ سزودی جنگ شروع شد. قوای دوطرف بصورت چشمگیری نابرابر بودند و مساواتها (ارتش اران) به لحاظ تعداد نفرات دهها برابر اخالق قره‌باغ و از نظر تجهیزات به توپ و سلاح کالیبری مجهز بودند. با این اوصاف نیروهای قره‌باغ موفق به پیس زدن تمامی تکیهای دشمن شدند. بعزت کمبود فشنگ ارتش قره‌باغ از شلیک گلوله بسپرده پرهیز میکردند و آنقدر در انتظار میماندند تا دشمن کاملاً نزدیک شود. سرسبازان اران (آذربایجان شوروی) که به جنگ شمشیر آشنایی نداشتند در جنگهای تن به تن فوراً تن به فرار میدادند. پیروزیهای اولیه چنان تاثير گذار بود که نیروهای ارانی (آذربایجان) در ۲۸ مارس عقب نشینی از شهر "آغلام" و چند منطقه دیگر را آغاز کردند.

دولت مساواتها برای جنگ در برابر قره‌باغ مجبور بسب استفاده از تمامی نیروهای نظامی خود و همچنین نیروهای متشکل از کردها و ترکهای آنااتولی شده بود.

نیروهای قره‌باغ شجاعانه در برابر حملات مقاومت میکردند در سوم آوریل نیروهای اران (آذربایجان شوروی) بسب استفاده از تاریکی و مه آلود بودن هوا به قلب قوای ارمنیه زده از آن میگذرند. رهبر نیروهای مرکزی ارمنیه به تمامی قوا دستور عقب نشینی داده و خود راه دشمن را سد میکنند... نیروهای اران (آذربایجان) به شوشی رسیده و در واقع قره‌باغ (آرتساخ) را به دو نیم میکنند. اما این خللی در اراده جنگجویان قره‌باغ وارد نمی‌آورد. در این مورد کمیتر نظامی حکومت منطقه‌ای قره‌باغ مینویسد: مبارز قره‌باغ هنوز آخرین گلوله خود را شلیک نکرده است. هرچند از سختی خود و کشورش ذخیره بسیار کم داشته. مسئله محاصره نیروهای قره‌باغ را نیز چندان نگران نمیکرد چرا که در آخرین مرحله آنان به کوههای اطراف پناه میبردند حتی نرسیدن کمک از خارج هم چندان نگران کننده نبود. تنها چیزی که نیروهای قره‌باغ را در نگرانی غوطه‌ور میساخت کمبود فشنگ بود زیرا بدون آن مجبور به صعود کوهستان میشدند و تنها وسیله جنگیدن سلاح سرد یعنی شمشیر و دشنه بود و بسب مبارز قره‌باغ به توپ نیاز نداشت آن تنها فشنگ میخواست باقی را خود از دشمن شکست خورده بدست میآورد.

جنگهای سخت تا میزدهم آوریل ادامه یافت. نیروهای اران (آذربایجان شوروی) با شنیدن خبر حرکت لبریز ارمنستان بسوی قره‌باغ صبح روز چهاردهم آوریل مطلقاً بسب با به فرار میگذارند. پیروزی تمام میان بدست آمده بود. قوای ارمنستان که چندی پیش نخجوان را آزاد ساخته بودند اینک وارد قره‌باغ شده و آنرا به ارمنستان ملحق ساختند. وقایع بعدی چنان پیش میآمدند که یکسال بعد در سال ۱۹۲۱ تصمیم گرفته شد که قره‌باغ به آذربایجان شوروی (اران سابق) واگذار شود. در نتیجه تمامی آن رشادتها بیشتر ماند. آرتساخ مجبور بود همه چیز را دوباره در فوریه ۱۹۲۸ شروع کند و ...

آشوت سرکیسیان

فانشجوی تاریخ

به نقل از نشریه "پیونرگانج"

چاپ بیروان ارمنستان

←۹

(ارانی) جلوه دادن آن دانشمند گرانمایه کاری است عبث چرا که قبل از هرچیز در دوران نظامی آذربایجان (ارمنیه) وجود نداشته‌اند. آکادمی علوم ارمنستان نیز اخیراً مقالاتی در این رابطه منتشر ساخته که ما نیز مقداری از اطلاعات بالا را از مقالات مذکور گرفته‌ایم.

□ پی‌نوشتها:

۱- در قرن دوازدهم میلادی ۱۰۰۰ آذربایجان (اران-آراکس) یک سلسله درخشان متفکران، شاعران و علما از قبیل قطران تبریزی، خاقانی شروانشاهی نظامی گنجوی، عجمی، نصیرالدین طوسی، فیض‌الله رشیدالدین و بسیاری دیگر را به جهانیان تقدیم داشت.

کتاب "آذربایجان شوروی" بقلم "آفرنسیس" دانش‌نامه میروف" چاپ ۱۹۸۷ میلادی ۲۳ زبان فارسی.

۲- VAGRENAVOR

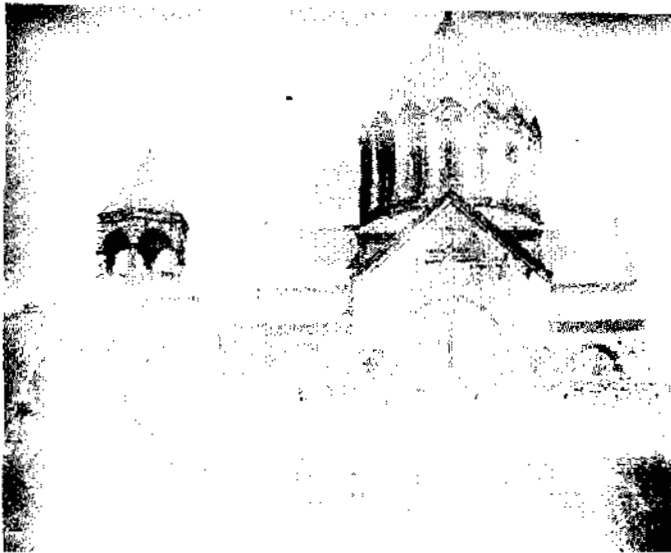
۳- آ. ی. کریمسکی A. Y. KRIMSKY

۴- ی. آ. بردلس Y. E. BERDELS

۵- در سال ۱۹۴۱ کتابی تحت عنوان "نظامی و آثارش" بقلم م. رفیعیلی نوشته شد که در مسکو نیز تشدید چاپ گردید.

۶- دانشمندان آذربایجان شوروی برای محقق جلوه دادن خود حتی بر این نکته تاکید دارند که در قرن دوازدهم تدریس ادبیات در مدارس آذربایجان (اران) بنا به جبر روزگار بفارسی بوده است.

۷- در عمری این شهر "برده" خوانده شده و در زبان ارمنی "BARDAW" ارداو

کلیسای گانتسار واقع در قره‌باغ (۱۲۳۸-۱۲۱۷ م)

معاصره آن میگردند که این خود نیروی زیادی را میطلبیدند از نیروی قوایی که به سوی باکو پیشروی میکرد به حسد زیادی کاسته شد.

برای بررسی امور کشور (قره‌باغ) گروههایی هائی مردمی برگزار میگردد که اولین آنها در ۲۲ ژوئیه ۱۹۱۸ افتتاح شد که در آن نمایندگانی از تمام نقاط قره‌باغ شرکت داشتند و در اینجا بود که دولت جدید انتخاب گشت و تمام دولت خلق قره‌باغ " بر آن نهاده شد. گروههایی برای بار دوم بر انقلاب اکثر روسیه درود فرستادند و به روستایان اجازه داد تا زمینهای فئودالها را صادر کنند. دولت جدید همچنین اعلام کرد که منطقه کوهستانی گنجه نیز که پیش از ۹۰٪ جمعیت آنرا ارامنه تشکیل میدهند جزء لاینفک قره‌باغ میباشد.

پس از آنکه قوای ترکیه وارد باکو شد و حکومت بدست مسوا و آنها افتاد مسوا و آنها با اتحاد بر قوای ترکیه از دولت قره‌باغ خواستند تا خود را منحل نموده و به آذربایجان ملحق شود.

دولت قره‌باغ در مورد این اتفاق هیچ شکی به خود راه نداد و قاطعانه آنها را رد کرده اعلام نمود که بجز جمهوری ارمنستان هر نیرویی بخواد در قره‌باغ دست به کاری بزند دشمن محسوب شده متقابلاً دولت و مردم قره‌باغ سرخستانه علیه آن به مقاومت می خواهند خاست.

هریک از اهالی قره‌باغ رزمندهای دلیر بود. سلاح نیز به حد کافی موجود بود و تنها چیزی که کمبودش حس میشد مهمات بود آنچه که در طی جنگهای کوچک و بزرگ کم کم رویه نقصان میرفت. تنها راه رسیدن مهمات نیز شهر " گوریس " بود که در آنجا هنگامی از مرزبان قره‌باغ برای رساندن مهمات به شوشی آماده شده بود. اما عبور به شوشی امکان پذیر نبود چرا که قره‌باغ تماماً تحت محاصره قوای ترکیه و عمال مسوا و روسی ایستاد بود. با رتبهزنانهای قره‌باغ تصمیم به شکستن محاصره و گذشتن از آن میگیرند اما بجلت نرسیدن کمکهای قبول داده شده از گوریس عملیات با شکست مواجه میگردد. با شاکهای ترک و دولت آذربایجان هر روز بیشتر از روز قبل حلقه محاصره را تنگ میکردند و از قره‌باغ میخواهند تا بیوغ آذربایجان را بپذیرد.

اما هر یورش مجدد ترکیه برای تسخیر قره‌باغ بهینتر میشد. در طی مذاکرات رهبر نمایندگان ارامنه به سفطان شدید آمیز با شاهای ترک چنین پاسخ میدهند: " آقای فرماندار قره‌باغ عادت به قبول زور ندارد و از گمانی که در برابرش اسلحه بدست میگیرند نمیبهراد. جنگ فقط باعث خونریزیهای بیشتر خواهد شد که به زبان هر دو طرف است در سببهای تاریخ را فراموش نکنید. ارامنه قره‌باغ برای اولین بار نیست که در مرزهای خود با نیروهای عثمانی روبرو میشود. و اگر سر فراموش نکرده باشید قره‌باغ هرگز از نیروهای شما شکست نخورده است. "

بزودی ترکیه طی نامه اختتامیه ای خواستار طلع سلاح قره‌باغ شد و از ارامنه آن میخواهند تا به قوای ترکیه اجازه ورود به شوشی را بدهند. در شوشی گروههایی ارامنه تشکیل میگردد و قاطعانه با هر دو درخواست ترکیه مخالفت میشود. امسما برای جلوگیری از خونریزی بیشتر به یک گروه هزار نفره ارتش ترکیه اجازه ورود به شهر شوشی داده میشود.

گروههای نظامی ترکیه خود را در حالی امارت شده میافتنند چرا که در وقت مقتضی قوای ارامنه میتوانستند راههای تدارکاتی را بر آنها بسته و تمامی آنان را از بین ببرند. به همین دلیل بحران حدود بیستالی بیست و دو روز اشراق در شهر شوشی (مرکز آرتساخ در آن ایستام) مخفیانه از آنجا خارج شده و عقب نشینی کردند.

بزودی ترکیه در جنگ جهانی اول مغلوب گشته و مجبور به عقب نشینی از کل ماورا قفقاز شد و جای خود را به نیروهای انگلیسی داد. مردم آرتساخ امیدوار بودند که انگلیسیهای دشمن ترکیه آنانیکه خود را حامی ارامنه معرفی میکردند به حقوق عادلانه شان احترام بگذارند. اما انگلیس نیز همچون ترکیه شروع به حمایت از اران (آذربایجان شوروی فعلی) نمود و دلیل این حمایت نیز واضح بود اول آنکه نفت و سوخت لازم جهت تدارک نیروهای انگلیسی برای حمله به رژیم نوهی شوروی از مخازن نفت باکو تامین میشد و دوم اینکه رهبران اران (آذربایجان شوروی) همچنان همکاری با انگلیسیها بر علیه شوروی منعقد ساخته بودند و جهت قدرت بخشیدن به ارتش بریتانیا نیروی انسانی در اختیارشان قرار میدادند.

در آن ایام (سوال آنفورا نیک ستاره همیشه درخشان تاریخ ارمنستان با نیروهای داوطلب و مبارز خود در " گوریس " (از شهرهای جنوبی ارمنستان که نزدیکترین منطقه به آرتساخ میباشد) به بحر میبرد. وی در ۲۸ نوامبر ۱۹۱۸ برای جلوگیری از حملات احتمالی نیروهای اران (آذربایجان) به آرتساخ و زانگوزور (مناطق جنوبی ارمنستان که فیما بین مناطق آرتساخ (قره‌باغ) و نخجوان واقع است بسوی شوشی حرکت کرد. پس از چند روز وی بر تمامی نیروهای اران (آذربایجان شوروی) پیروز شده آماده میشد تا روز بعد وارد قره‌باغ (آرتساخ) شود که فرماندهی نیروهای انگلیسی در منطقه از وی میخواهد تا از پیشروی نیروهایش جلوگیری کند.

انگلیسیها اینک سرخستانه تر از ترکیه سعی در اشغال منطقه قره‌باغ (آرتساخ) و تحویل آن به اران (آذربایجان) داشتند. در روز چهارم جولای ۱۹۱۹ با تحریکات انگلیسیها نیروهای اران (آذربایجان) به شهر شوشی حمله برده و پس از کشتار و تهاوز به مردم بیگناه خانههای ایشان را به آتش کشیدند. بزودی پس از این حمله ناچار نمردانه به جنبه های ارسنی

خلاصه‌ای از تاریخ آرتساخ «قره‌باغ»

در سال ۱۹۲۱ و الحاق مجدد این مناطق به ارمنستان ما در امتحان آنچه در زیر میخوانید مختصری است از تاریخ آرتساخ (قره‌باغ) مربوط به سالهای ۱۹۲۰-۱۹۱۷. امید که این چندسطر برای آن دسته از کسانی که از تاریخ این منطقه بی اطلاع هستند مفید واقع گردد.

تاریخ آرتساخ (قره‌باغ) همواره با مبارزات ملی و رها شمشیر قره‌باغ (آرتساخ) همچون زنجیری بهم بافته شده است و لاینفک میباشد.

و یکی از حلقه‌های طلائی این زنجیر طویل وقایع سالهای ۱۹۱۷ تا ۱۹۲۰ میباشد. در طی این سالها آرامنه آرتساخ مبارزه قهرمانانه و نابرابری را برای رسیدن به هدف مقدس خویش یعنی الحاق مجدد به ارمنستان را آغاز کرده بودیم. شما هم وقایع این مبارزات را رهبری وقت نیروهای جتیش آرامنه در آرتساخ «هاروگون طومانیان» به رشته تحریر درآورده است.

پس از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ قفقاز از روسیه شوروی جدا گشت. رهبران قفقاز (داشناکیای ارمنی، ماساواشهای آذری و منغولیکهای گرجی) نتوانستند امنیت و حقوق مردم در این منطقه را حفظ نمایند لذا جمعیت دو بیست هزار نفری قره‌باغ کوهستانی خود سرنوشت خویش را بدست گرفتند. در اواسط دسامبر ۱۹۱۷ رهبران ملی و انقلابی آرامنه قره‌باغ در واقع دولتی تشکیل دادند و قره‌باغ را جمهوری مستقل اعلام کردند و بزودی پس از تلاشهای فراوان امنیت در قره‌باغ حکمفرما گشت.

در ۲۵ آوریل ۱۹۱۸ انقلابیون در باکو حکومت شورائی تشکیل اعلام کردند و به رهبری «استیان شاهومیان» دولت جدیدی تشکیل دادند که شورای کمیاریای خلق رهبری آنرا بر عهده داشت. رهبران قره‌باغ که با انقلاب روسیا ایستای خودمختی نداشتند بهیروزی حکومت جدید در باکو را تبریک گفتند.

از سوئی فدا انقلابیون مساوات که هنوز با کماری نشده بودند به گنجه (گیروف آباد فعلی) پناه برده و منتظر رسیدن قوای کمکی ترکیه بودند تا با یاری آنان حکومت جدید را سرنگون کرده بلشویکیها و «دوستان ارمنی» آنان را از میان بردارند. بزودی قوای ترکیه وارد گنجه شده همراه نیروهای ماساواشها بطرف باکو حرکت کردند. در این لحظات سخت قره‌باغ تصمیم گرفت به دولت باکو کمک نماید. به همین خاطر نیز دولت قره‌باغ طی نامه‌ای به شاهومیان رهبر کمیاریای باکو چنین نوشت:

«دوست عزیز آقای شاهومیان قره‌باغ آرامنه آماده کمک رسانی به شما و ضربه زدن به دشمن در موقع مقتضی است. در صورت لزوم ما قادر به آماده ساختن بیست هزار نیروی رزمنده و مسلح هستیم. فعلاً برای ما آشنایی با کمیته قوای دشمن و ترتیب ایشان ضروری است. از دست ضربه زدن و وقت آن ما را مطلع سازید.»

ناتمامه رمان در بین راه توسط قوای ترکیه دستگیر میشود و امکان تماس گرفتن با «استیان شاهومیان» از بین میرود. اما ترکیه پس از اینکه از تصمیم قره‌باغ مطلع میشوند مجبور به

آرتساخ با قره‌باغ امروزی که در منطقه شرق قفقاز واقع است محدوده‌های آن از غریبه به کناره‌های شرقی دریاچه سوان از جنوب غربی به رود «هاگاری» از جنوب به رود ارس و از شرق و شمال شرقی نیز به آذربایجان شوروی منتهی میشود. از نظر طبیعی آرتساخ منطقه‌ای است زیبا مملو از جنگلهای رودها و چشمه‌های آب معدنی بسیار.

آرتساخ طی دوران مختلف تاریخ مورد تاخت و تاز قدرتهای بزرگ و اشغالگر قرار گرفته. و در اواسط قرن چهاردهم به قره‌باغ تفسیر نام داده شد که البته در ماهیت آن تغییری بوجود نیامد و همیشه توسط آرامنه اداره شده است. امروز بیش از ۸۰٪ جمعیت آنرا آرامنه تشکیل میدهند.

آخرین بار این منطقه از طریق نظامی توسط نیروهای اشغالگر ترکیه در سال ۱۹۱۷ تسخیر شده بود که با جنگهای بسیار آزاد شد و اما آنچه به «اشغال بدون خونریزی» آرتساخ در قرن بیستم مربوط میشود باید گفت:

که در سال ۱۹۲۱ دولت شوروی در ضعیفترین روزهای حیات سیاسی نظامی اقتصادی خود مجبور به امضای قرارداد صلح «قارص» با ترکیه شد. طی این قرارداد که بدون اطلاع رهبران ارمنستان به امضا رسید ایالات قارص و آرداهان ارمنستان غربی به ترکیه و مناطق نخجوان و قره‌باغ به آذربایجان شوروی ملحق گشتند.

پس از آن نیز مانند نورو ایستهای آذری با افزودن فشار پس از آرامنه ساکن قره‌باغ و نخجوان سعی در کوچ دادن ایشان از این مناطق نمودند که در مورد نخجوان به پیروزی کامل «دست» یافتند چنانچه امروز نسبت آرامنه باکن در نخجوان حتی به ۲٪ نیز نمیرسد. اما در مورد قره‌باغ سیاست خبرچندان موثر واقع نشد. چنانچه نسبت جمعیت آرامنه به کل جمعیت قره‌باغ امروز ۸۰٪ میباشد.

در خلال تمامی این مدت آرامنه قره‌باغ برعلیه سیاستهای دولت آذربایجان شوروی به مخالفت برخاستند. از جمله به تهیه طومار و فرستادن آن برای دولت مرکزی شوروی طی سالهای ۱۹۲۵-۱۹۲۶ دست زدند. اما همه این اعتراضات بینتیجه ماند و دولت مرکزی هیچ اقدامی در جهت منح این سیاستهای ضد مردمی دولت آذربایجان انجام نداد. و برعکس با انطام مختلف آنان را در اجرای اهدافشان یعنی همانا کوچاندن اعرای آرامنه از این منطقه یاری دادند.

بعد از بقدرت رسیدن گورباچف و اعمال سیاستهای جدید وی آرامنه این فرصت را یافتند تا بار دیگر اعتراضات دهها ساله خود را بگوش دولت مرکزی برسانند چه سکوت خوران گرانمایری داشت بهای از دست دادن سرزمین آبا اجدادیشان بهای ناشی بوقیانخانه و کاشانه‌شان

از اولین حرکت فراگیر آرامنه قره‌باغ و دیگر مناطقی ارمنستان در خصوص الحاق این منطقه به ارمنستان در فوریه ۱۹۸۸ دو سال مبارزه شدرد و دولت مرکزی شوروی با اعمال سیاستهای متزلزل این خواسته را به کاشانه‌های مختلف و در نهایت به ترک‌گیریهای متعدد سوق داد. خواست آرامنه اینکه همانا کسب سیاستهای اشتباه استالینس

در تهران بودند. - آراکس) انجام داده اند. (و ما نیز شکی نداریم که بنیادف چه تصمیماتی را در کتاب کریمسکی گنجانده است - آراکس)

علی اف در همان مقدمه میافزاید: "نباید فراموش کرد که نظامی گنجوی تاثیر بسزایی بر ادبیات فارسی گذارده است... خلق آذربایجان مفتخر است که آثار یکی از فرزندان پراستعدادش که بعزت شرایط خاص تاریخی محور به کتابت بزبان فارسی شده تاثیر شایانی در تکامل مسائل فلسفی، دینی و ادبیات فارسی نهاده است." (۶) (ص ۱۸ و ۱۹) تحریفگر با سابقه در ادامه مینویسد: "ادبیات نظامی گنجوی تاثیر بسزایی بر نویسندگان بعدی منطقه منجمله عبدالرحمان جامی (فارسی)، خسرو دهلوی (هندی) فیضولسی (کرد) و دیگران گزارده است."

همچون محققین دیگر کشورها محققین ارمنستان نیز نظامی گنجوی را همیشه ایرانی میدانسته اند و آثارش را بفارسی اما آن به سالهای قبل از ۴۰ - ۱۹۳۹ (۱۳۱۹-۱۳۱۸) مربوط میشود.

بر همگان واضح است که نظامی در شهر قسقم متولد شده و سپس به گنجه سفر کرده است. این مسئله حتی در خود آذربایجان شوروی نیز مورد بحث نبود تا اینکه در دهه چهارم قرن حاضر مسائل تغیر کرده و دانشمندان این خطه سعی کردند تا ثابت کنند که نه تنها نظامی در گنجه زیسته بلکه در آنجا نیز متولد شده است.

عجیب اینکه در ایامی که نظامی میزیسته هنوز اران (آذربایجان شوروی فعلی) وجود نداشت و ارانیا هنوز به این منطقه وارد نشده بودند، به همین خاطر نیز تحریفگران آذربایجان شوروی سعی دارند تا تاریخ تشکیل اران را قدیمتر از آنچه هر تاریخ ثبت شده جلوه دهند. چراکه در غیر آن تمامی گفتارهای مذکور بی پایه خواهد بود.

چنانچه تاریخ گواهی میدهد و بر مورخین نیز روشن است تا اواسط قرن نهم شهری بنام گنجه وجود نداشته و پس از آن است که این شهر بنا میگردد. "بردلس" در این مورد میگوید: "این شهر را اهالی مهاجرت کرده شهر "بارداو" (۷) ارمنستان بنا میکنند." نویسنده این جمله هرگز به ملیت مهاجرین اشاره ای ندارد و شاگردان

آذربایجانی (ارانی) آن نیز در این مورد چیزی نمیگویند. اما تاریخ شهادت میدهد که آنها از ارمنه و اعراب بودند که پس از بنای شهر آنها گانتساک (یا همان گنجه) نامیدند. سند زنده این گفتار نیز کلیمای پاجرای "گانتساک" در منطقه میباشد که متعلق به قرن سیزدهم میلادی (قرن هفتم هجری) است.

واقعیت این است که نظامی گنجوی نه در گنجه آذربایجان (اران) بلکه در "گانتساک" ارمنستان زیسته و در ایام نظامی نیز آن جزئی از ارمنستان بوده، البته در گنجه همیشه تعداد محسوسی از اعراب، فارسیها، اکراد و مسولیسین دولتی ایرانی و عرب سکنی داشته اند اما تترک ارانی (آذربایجان شوروی فعلی) هرگز.

مسئله آذری جلوه دادن نظامی گنجوی تا سیه امروز نیز ادامه دارد بطوریکه "افرند" داش دامیروف "در صفحه ۸۲ کتاب خود تحت نام "آذربایجان شوروی" که توسط نگاه نشریاتی خبرگزاری مطبوعاتی شوروی در سال ۱۹۸۷ (۱۳۶۶) به فارسی ترجمه و بجا پرسیده است می آورد "سرچشمه ادبیات آذربایجان پایان ناپذیر است... آذربایجانها به هموطن کبیر خود نظامی گنجوی مباحثات میکنند. آثار گنجوی تا سیه عمیقی بر تکامل ادبیات تمام مشرق زمین گذاشته است. کتابهای وی در وهله اول "خمه" معروف به زبانهای متعددی ترجمه شده است."

اما آنچه به اعلیت نظامی بر میگردد نیازی به بحث در این مورد نمیبینم چرا که آن برای خوانندگان ما امری واضح است و تنها به این بسنده میکنیم که پس از نیم قرن بالاخره در شوروی پیدا شدند چهره هایی که به مخالفت با این تحریف فراموش شده برخاسته اند. فی المثال:

در ۲۷ دسامبر سال ۱۹۸۸ (۱۳۶۷) پروفیسور میخائیل کاپوستین مقاله ای تحت عنوان "لجن از اجزای خاک نیست" را در روزنامه "سوتسکاپا کولتورا" (فرهنگ سوسیالیستی - آراکس) به چاپ رساند که در آن مینویسد: "شاعر بزرگ و یکی از چهره های پرافتخار و سرشناس ادبیات قرون وسطی نظامی گنجوی هیچ ارتباطی با فرهنگ آذربایجان ندارد و تمامی تلاشها برای آذری

منتقل گشت، در باکو حتی کتابهای "تحقیقی" در مورد نظامی بزبان ارمنی منتشر گشت. تنها ترهای آذربایجان شوروی زندگی نظامی گنجوی را بر صحنه آوردند، اپراها اشعار و موسیقیهای بسیاری با نام وی ساخته شده و به هر حال برای تشبیهت از آذربایجان بودن نظامی و انکار ایرانی بودن وی به هر کاری دست زده شده.

در ۲۷ سپتامبر ۱۹۴۷ (۱۳۲۶) جشنواره بزرگی نیز بمناسبت هشتادمین سالگرد تولد نظامی در ایروان (پایتخت ارمنستان) برگزار گردید و همان سناریویی که در آذربایجان شوروی شروع شده بود در ارمنستان نیز دنبال شده بطوریکه یکی از نویسندگان وقت ارمنی باز تحت فشارهای استالینی در سخنرانی گفت: "نظامی گنجوی نویسنده و دانشمند گرانمایه آذربایجان (اران) یکی از قربانیان ادبیات بورژوازی بود که طی قرون متوالی از ملت خود بیگانه مانده بود و اینک ادبیات سوسیالیستی آنرا به ملتش بازگرداند." (روزنامه ارمنستان شوروی ۲۸ سپتامبر ۱۹۴۷)

در مقدمه کتاب "نظامی و هم دوره هایش" اثر "کریمسکی" علی اف مینویسد: در دهه اخیر در کشور ما و دیگر کشورها خصوصا در مورد تاریخ ملت های شرق حقایق جالب و قابل توجه بسیاری روشن گشته اند و به همین دلیل نیز لازم است تا در کتاب کریمسکی تغیراتی داده شود چرا که اسناد جدید ما را مجبور به مطابقت گفتارهای کریمسکی با حقایق تازه میکند. این کار بسیار مهم را آکادمیسین آکادمی علوم اتحاد جماهیر شوروی ضیا مینادف (ایشان اخیرا در جمع هیئتی

آسمان ادبیات ایران "معرفی کرده بود بعد از آن کتابی تحت عنوان نظامی و هم دوره هایش" نوشت و در آن تمامی گفته های گذشته خود را تکذیب نموده و شاعر ایرانی الاصل را آذربایجانی (ارائسی) معرفی نمود.

"بردلس" (۴) یکی دیگر از مورخین روس نیز همین روش را پی گرفت، سرپرستی هیئتی را که ما مورث تحقیق در مورد نظامی بود نیز در این مورد "کلمه شایانی" به وی نمود تا اعلام دارد که: "آنچه در گذشته بر آنها استناد میکردیم اشتباه بوده اند."

طی سالهای ۴۰ - ۱۹۳۸ "بردلس" در مورد نظامی مقالاتی نیز نوشت که یکی پس از دیگری منتشر شد و این چنین پی تحریفات ریخته شد و بزودی مقالات "تائید کننده ای" نیز مبنی بر آذربایجانی (ارائسی) بودن نظامی در نشریات مسکو بجا رسید و تمامی "شکهای باقی مانده را از بین برد." (۵)

در طی سالهای ۴۱ - ۱۹۴۰ (۲۰ - ۱۳۱۹) کمیته برگزار کننده جشنواره بزرگداشت هشتادمین سالگرد تولد نظامی در آذربایجان شوروی کتابهایی را با نام شاعر نامی منتشر نمود و این چنین یکی دیگر از تحریفات دوران استالینی پایه گرفت و از آن پس بعنوان حقیقی غیرقابل انکار پذیرفته شده و بی دلیل نبود که "دانشمندان" وقت آذربایجان شوروی مینوشتند: "هرآنچه تا به حال در مورد نظامی گنجوی نوشته شده بی اساس بوده و تازه شکل حقیقی آن پایه گذاری شده است."

در مقدمه کتاب "نظامی و فضولی" که به قلم "بردلس" نگاشته شده "گه علی اف" مینویسد: "در کشور ما تحقیقات اساسی در مورد زندگی و آثار نظامی از سالهای ۲۹ - ۱۹۳۸ آغاز شده است" پس از پایان جنگ نیز رهبران آذربایجان شوروی مسئله جشنواره های بزرگداشت نظامی گنجوی را که اینک بدست تحریفگران زنده آذربایجانی (ارائسی) شده بود فعالانه تر دنبال کردند.

در تاریخ ۲۲ تا ۲۸ سپتامبر ۱۹۴۷ (۱۳۲۶) سخنرانیهایی به یاد نظامی در باکو برپا گردید. در گنج کمیته ای برای تحقیق بیشتر در مورد نظامی تشکیل شد که آن نیز بزودی به باکو

تحریفی فراموش شده؟!

بقلم: مراجیک سیمونیان

(با نخل و ترمف - آراکس)

قدمت پیدا نشده اما چه میشد کرد چرا که استالین این دستور را صادر کرده بود لذا حتما با بیستی پیدا کرد و با حتی جعل نموده، آنهم با قدمتی بسان دیگران.

بنا بدستور استالین، شخص اول وقت آذربایجان شوروی "میر جعفر باقراف" یار با وفای خودش بر این کار نظارت داشت و دانشمندان مسکو و لنینگراد نیز به کمک وی شتافتند.

پس از تحقیقات فراوان "هیئت محققین" متوجه شدند که سال ۱۳۲۰ (۱۹۴۱) برابر با هشتادمین سالگرد تولد نظامی گنجوی است و او را انتخاب کردند. بزودی نیز مشخص گردید که انتخاب "بجاس" بوده است چرا که نظامی مدتی از عمرش را در گنجه گذرانده است.

خواه ناخواه سوالی مطرح میشود که چرا و چگونه شرقشناسان شوروی تن به این تحریف داده و قبول کردند که نظامی را آذری (ارانی) سازند؟ در جواب باید گفت: علت اصلی این اغماض در برابر حقیقت آشکار ترمف از مکافات بوده است. نباید فراموش کرد که این تحقیقات در سالهای ۱۹۳۸ - ۱۹۳۹ (۱۸ - ۱۳۱۷) انجام میگرفت سالهایی که ترمس ایزوله شدن در دل روشنفکران شوروی بیداد میکرد و هنوز تنها یکسال از کشتارهای دسته جمعی روشنفکران در آن کشور میگذشت. از سرس اعدام و تبعیدهای بیبدلیل تعدادی از دانشمندان شوروی تحقیقات پر ارزش گذشته خود در مورد نظامی را

"اشتباه و نادریست" معرفی کردند و حتی پیش از آن سعی کردند تا اسنادی در مورد آذری (ارانی) بودن وی ارائه دهند. چنانکه اگر به فرض محال آن گرانمایه تنها برای لحظهای سر از بالین مرگ بر میگرفت و نظاره گر آن همه تلاش میشد که برای آذری (ارانی) جلوه دادن وی از سوی رهبران آذربایجان شوروی (اران) اعمال میشد. انگشت حیرت به دندان میگزید. چرا که اقوام مهاجر ارانی قرنهای بعد از وفاتش به قفقاز آمده بودند. فی المثال "کریمسکی" (۳) یکی از مورخین روس که تا آن تاریخ نظامی را یکی از ستارگان

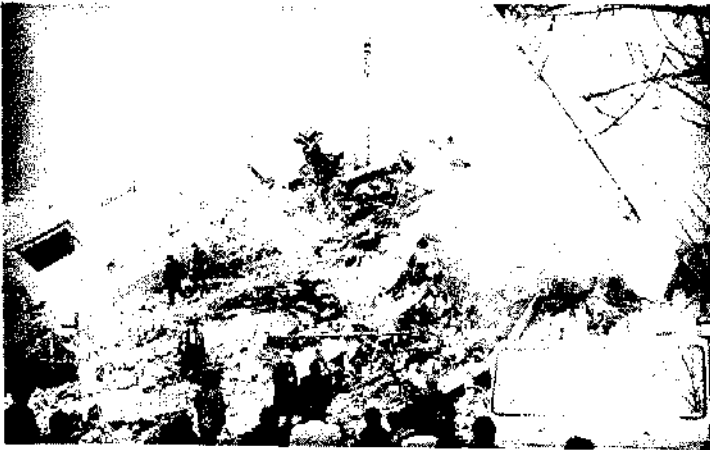
هما نظوریکه در شماره ۲۲-۲۳ آراکس وعده داده بودیم ذیلا "مقاله‌ای در مورد تلاش رهبران آذربایجان شوروی برای آذری جلوه دادن نویسنده و متفکر بزرگ ایران زمین نظامی گنجوی را عرضه مینمایم."

البته یادآور میشویم که رهبران و "محققین" آذربایجان شوروی تنها به منتسب کردن این شاعر بزرگ یعنی نظامی گنجوی بسنده نکردند بلکه بسیاری از چهره‌های مرشاس ادبیات ایران را نیز نسبت آذری (ارانی) بودن داده‌اند که میتوان از چهره‌هایی چون خاقانی، قطران تبریزی عجمی، خواجه نصیرالدین طوسی و ۱۰۰ نام برد. (۱) که البته ما بطرف ضیق وقت تنها به توضیحی در مورد نظامی گنجوی بسنده میکنیم.

در مورد این تحریف عجیب و غریب با پدگوشیم از دهه چهارم قرن بیستم آغاز گشته است. به همین خاطر هیچ نوشته‌ای که اثبات کند نظامی گنجوی یک آذری (ارانی) بوده است را با تاریخ قبل از سال ۱۹۳۰ (۱۳۰۹) نمیتوان یافت. اولین اقدامات پروژه آذری (ارانی) ساختن نظامی گنجوی در دوران دیکتاتوری استالینی آغاز شد، درست پس از آغاز جنگ جهانی دوم. در آن ایام بالا بردن روحیه ملی در جمهوریهای شوروی یکی از ضروریات بنظر میرسید. چرا که در پی فشارهای بیش از حد حکومت استالین بر مردم جمهوریهای مختلف شوروی ایشان را بسیار بیتفاوت ساخته بود. با این ترفندها نوکران استالین بدنبال روشی برای بالا بردن روحیه ملی در جمهوریهای خود بودند. مطرح ساختن هشتادمین سالگرد حماسه "واگرا ناوور" (۲) که به قلم نویسنده ادبیات کهن گرجستان "شوتا دوستاوی" به رشته تحریر درآمده و یکپهزارمین سالگرد حماسه افسانه‌ای "ساونتسی داویت" ارامنه نیز به همین خاطر بوده است.

و در ادامه این برنامه وقتی نوبت به آذربایجان شوروی (اران) رسید هرچه برگزیدهای تاریخ را ورق زدند کسی با حماسه‌ای به این

به بهانه اولین سالگرد زلزله ارمنستان

دیگر از سلاله ناپوئها و... شیرازی قهرمان از شیرجانشش به فرزندی خوراند تا ضمن زنده نگهداشتن فرزندی با ایثار که فوق تصور انسانی است استقامت و پایداری ملت را یکبار دیگر بشیوت برساند. هرملتی که به اعمالش تکیه کند و فرهنگش را باور کند یقیناً چنین سرفراز و پراز خواهد بود.

گشتار ملتی نجیب و مقاوم با هرق ملی ای بسیار قوی و منطقی (نه ناسیونالیستی کور) هرگز نتوانست آنها را بشکند ملتی که با قدمتی بیش از ۳۰ قرن نه تنها توانسته است فرهنگ و ادبیات و زبان خود را در بهترین وجهی حفظ کند بلکه همچون سوری بلند قامت و تناور که طبیعتاً بهترین از همه در مسیر طوفانها و گردبادها قرار میگیرد و با گردنی افراشته همه مصائب و مشکلات را اعم از طبیعی و غیرطبیعی تحمل کرده است. ملتی که ماهیت ملی و شجاعتش را از ازمته بسیار دور به منته ظهور رسانید و با جنگ ایمانی وارثان در ۵۱ میلادی ادامه میابد بعد جنبش سروریسان را تجربه کردند پس در فاصله قرن هفتم تا نهم میلادی که به قرن ویرانها و ویرانها مشهور بوده را دیدند دوره با گرادونیا نس که مقارن یک عمر بحرانی از تاریخ ارمنستان بود را لمس کردند. بعد قیام علیه عربها قهرمان اسطوره ای چون سامونتی ناپوئ را معرفی کردند. تیردادها و ماترولها بعد از آن به پورته بلند پرواز روح ارمنی بال دادند و این مبارزه و مقاومت ادامه میابد تا زمان آقا محمد خان قاجار که سوادای تسخیر تفلیس را در سر میبروراند "سایات نوا" قهرمان دلاور ارمنی را وادار میکند تا از مذهب خویش در واقع زملیت و زبان و فرهنگ خود چشم ببندد ولی "سایات نوا" در آستانه کلیسای تفلیس قهرمانان به آغوش برنگ میشتابد تا نه تنها به پیمان خود وفا کرده باشد بلکه برآیندگان نیز بیاموزد که اگر میخواهند زنده بمانند و ملتشان حفظ شود باید که قربانی شوند.

م. م. کتیا از خوانندگان بخش فارسی آراس
(+) با اشعار به زبان ترکی تبر

ولی دیگر در قرن بیستم جهان بر اثر پیشرفت علم و تعمیم تمدن اصنیتی نسبی را نوبد میداد. که ترکیهای عثمانی یکبار دیگر آنچنان فاجعهای آفریدند که روی همه جلالدان تاریخ را سفید کردند فضای غمباری بر جامعه ارمنی ساکن در ترکیه (ارمنستان فوری) حاکم شده بود زنان فرزندان خود را به پشت بسته و کودکان بزرگتر را پورته گرسنه و بیبست زده بدنیال همیزان خود میگشتند. فقر و گرسنگی از طرفی و فقدان و مرگ همیزان از سوی عدم التماس و پناهگاه از طرفی دیگر و همتراز همه وحشت و گریز از دست جلادان مرده را بر آنها تنگ کرده بود. تا امنی به منتهی درجه خود رسیده بود. کودکان و بچه های شیرخوار یکی پس از دیگری از گرسنگی و فلاکت جان میباختند به اقرار شاهان مینتی دولت ترکیه اکیدا "دستور به عدم حمایت و کمک به فرزندان و بازماندگان ارمنی را سفارش کرده بود. چون این کوردلان تصمیم گرفته بودند بهر قیمتی که شده این سرو تناور را بیاندازند چون آندرانیکها و سایات نواها و گمیناسها را تجربه کرده بودند زهی خیال باطل که این سرو تناور با بالتمار (+) آنها هرگز بزمین نخواهد افتاده یکبار دیگر این ملت مقاوم فضای غمبار و اندوهناک ۱۹۱۵ را در سال ۱۹۸۸ تجربه کرد ولی این بار نه با دست آنها بلکه با دست طبیعت و بلای آسمانی زلزله ای مهیب و خوفناک در ارمنستان اتفاق افتاد و با این بار هم جز اینکس قهرمانانی دیگر رخ بنما یا نندیشهای حاصل نشد. یکبار

۴۲ عدالت... و بی عدالتی

شورا عالی اتحاد شوروی تصمیم خود را اینچنین اعلام داشت
۱- قره باغ در چهار رچویب مرزی آذربایجان شوروی با قس میماند.
۲- کمیته ویژه اداره منطقه که تحت نظر مسکو انجام وظیفه مینمود ملتی میگردد.
۳- کمیته منطقه ای و همچنین شورای منطقه ای فعالیتها را خود را از سر میگیرند و تحت نظر دولت با کوا انجام مینمایند.
۴- طی دو هفته آذربایجان و قره باغ باید در مورد پایان محاربه قره باغ و تامین امنیت مردم منطقه به توافق برسند.
۵- هیئتی برای تامین امنیت و اجرای مفاد این اعلامیه مشخص میگردد که توسط قوای وزارت کشور (پلیس) بر اجرای مفاد قطعنامه علیه انفور امنیت منطقه حاضر خواهد داشت.
در واقع با این تصمیم، شورا عالی اتحاد شوروی به با شعور نسبتها برای اعمال دوساله اخیر نشان شجاعت اعطا کرد.
لیکن ارمنی امید خود را از دست نداده اند. اراده انسان مستحکمتر از اینهاست.
سند آشکار این مسئله تظاهرات چند ده هزار نفری ارمنی در قره باغ و همچنین تظاهرات بسیار گسترده تر ایشان در ایروان و دیگر شهرهای ارمنستان بود.

عدالت ***

پس از تصمیم جدید شورای عالی اعلام شوروی جنبی به رسمیت
استرداد تمامی حقوق منطقه آرتساخ (قره باغ) به آذربایجان
شوروی نمایندگان شورای عالی ارمنستان و شورای ملی آرتساخ
در نشست مشترک تشکیل جمهوری متحد آرتساخ و ارمنستان را
اعلام داشتند.

در پایان اجلاس مشترک نمایندگان آرتساخ و ارمنستان در
تایف مدت و سی دقیقه به وقت محلی تصمیم خود مبنی بر اعلام
جمهوری متحد ارمنستان را این چنین اعلام داشتند:

" با تکیه بر اصل حق تعیین سرنوشت و واقعیت جدا سازی
اجباری دو بخش ارمنی از یکدیگر شورای عالی ارمنستان و
نمایندگان شورای ملی قره باغ کوهستانی تصمیم میگیرند که:

۱- شورای عالی ارمنستان شوروی حق تعیین سرنوشت مردم
منطقه خودمختار قره باغ کوهستانی را که در تاریخ ۲۰ فوریه
و ۱۲ جولای ۱۹۸۸ از سوی نمایندگان شورای منطقه ای و همچنین
در تاریخ ۱۶ اوت و ۱۹ اکتبر از سوی نمایندگان تام الاختیار
آن منطقه مورد تأیید قرار گرفته است برسمیت نشاند.

۲- شورای عالی ارمنستان شوروی نمایندگان شورای ملی
قره باغ کوهستانی و اجلاس موسی آنرا برسمیت شناخت و
ایمان را بگانه حکومت قانونی منطقه میداند.

۳- شورای عالی ارمنستان شوروی و شورای ملی قره باغ
کوهستانی ایجاد جمهوری متحد ارمنستان را اعلام میدارند و از
این پس اهلای قره باغ شهربوند ارمنستان بشمار میروند و
حقوق مربوطه را نیز دارا میباشند.

۴- شورای عالی ارمنستان و شورای ملی قره باغ متحد
هیشتی تام الاختیار را تشکیل میدهند که پیگیر امر گشته و
اقداماتی را در این مورد به انجام رساند.

۵- شورای عالی ارمنستان و شورای ملی قره باغ کوهستانی
متعهد میگردند تا از حقوق ملی منطقه "شاهومیان" و "گداغن"
آرتساخ حمایت بعمل آورند.

۶- به رهبری شورای عالی و شورای وزیران ارمنستان
شوروی و همچنین به رهبری شورای ملی قره باغ کوهستانی
اختیار داده میشود تا برای به واقعیت رساندن این خطه سیاسی
اقتصادی و فرهنگی ارمنستان و قره باغ کوهستانی در چارچوب
دولتی - سیاسی به تمامی کارهای لازم دست یازند.

رئیس شورای عالی ارمنستان شوروی
هراند ویکانیا
رئیس شورای ملی قره باغ کوهستانی
و.گریگوریان
نایب شورای عالی ارمنستان شوروی
نلسون اشتانیا
مورخ اول دسامبر ۱۹۸۹ - ایروان

وی عدالتی

دیدگان تمامی ارمنستان متوجه شوروی بود. همه در انتظار
آخرین تصمیم شوروی در مورد آینده قره باغ بودند. بخصوص
بجان لحاظ که درگیریها در منطقه بدون برخورد با هیچ

ما نمی دانیم میباشند.
مورد مقرر نرا رسیده. شورای عالی اتحاد شوروی پس از ماهها
تاخیر بالاخره تصمیم خود را در مورد مسئله قره باغ اعلام
نمود و آن بزرگان ندان منطقه به آذربایجان شوروی بود.
در ۲۸ نوامبر مسئله قره باغ در شورای عالی اتحاد شوروی
مورد بررسی قرار گرفت که نمایندگان قره باغ در آن حضور
نداشتند چرا که آنان با توجه به گفتگوهای که از قبیل
صورت گرفته بود انتظار هیچ تصمیم مثبتی را نداشتند. به
همین خاطر نیز بعنوان اعتراض محل اجلاس را ترک کرده بودند
نمایندگان شورای عالی ارمنستان نیز تنها برای شنیدن
مقرران تنها در اجلاس حضور داشتند و قبل از رای گیری با لحن
را ترک نمودند.

مطبوعات: آینه حقایق

خواستار آنست که دادخواهی عادلانه است و آن هیچگونه
فدائیتی با هیچکدام از مذاهب و ادیان ندارد. و اما انگریز
شرق و غرب هر یک در تلاشند این دادخواسته و جبهتی ملایم
فدا برانی و با ... دهند وظیفه ما جرات است تا این توطئه
را برملا سازیم نه آنکه حلاکت و دادخواسته ارمنستان را
ارمنستان را عامل و بازجه روسها و نیروی معرفی کنیم.

آنها نوعی مطالبی از قبیل "توطئه ظلمی ارمنستان"
"کشتار وحشتناک آذربایجان توسط ارمنستان و روسها" "قرار
دویمت هزار تن از آذربایجان از سرزمینهای خود در ارمنستان
برای نجات جانندان" و با "تجهیز ارمنستان توسط روسها برای
تصرف اراضی آذربایجان" و دهها نمونه دیگر اقدامی است در جهت
خشنی ساختن همان "توطئه روسها" که خود همین جرات بدان
اعتراف دارند!

این درست که حرکت اخیر در آذربایجان با شعارهای
اسلامی نیز همراه بود اما مگر خود همین روزنامه ها در صفحات
خود ننوشتند که: "در این گروهها شیعیان مردمی (؟)
اعلامیه های بر علیه ارمنستان و چپاول و غارت ایشان توسط
"افراد مشکوک" در میان جمعیت پخش گردید" و با اینکه
در شهرها کو بر علیه ارمنستان و منازل آنان از سوی "افراد مشکوک"
حمله انجام میگردد. آیا این حرکت ریشه در مفاهیم مذاهب
مردم دارد؟

مسلمانان خیره بهترین گواه این مسئله زندگی آبرومندان
و سرافراز جامعه ارمنستان ایران در کنار برادران مسلمانان
خود است. به چه علت این اخبار مورد تجزیه تحلیل دقیق
قرار نمیگیرد؟ چرا عاملین این جنایات معرفی و محکوم
نمیگردند؟

آیا بررسی بکطرفه مسائل منجر به انحراف نمیکرد؟ آیا
سرکوب آذربایجان توسط ارتش سرخ و با بدبختیها ارمنستان گذاشت
در حالیکه خود ارمنستان و جنبش ملی ارمنستان نیز این
اقدام را محکوم کرده اند؟ ما پیشنهاد میکنیم که جراتمند
در کنار بررسی رویدادهای مذهبی آذربایجان نیم نگاه
نیز به عمق و ریشه درگیریهای قومی میان آذربایجان و ارمنستان
داشته باشند.

در پایان امید است جرات با بینشی عمیقتر و مسئولانه تر
به جاب اخبار و رویدادهای اقدام، ویزند تا احاطات و عسوق
ملی و مذهبی هیچ قوم و اقلیتی خدشه دار نگردد.

آراکس

ماهنامه ادبی فرهنگی و اجتماعی

شماره ۳۴ اسفندماه ۱۳۶۸

سرآغاز دوازدهمین مبارکباد سالگرد انقلاب اسلامی ایران

آذربایجان تنها حمایت میکند اما این حمایتها بی شک در اهمیت کنونی در چارچوب تنظیم قراردادها و وادار کردن دولت شوروی به اجرای آن زودتر به نتیجه میرسد تا دامن زدن به تشنج در اوضاع که قطعاً به نفع دو کشور نخواهد بود. هشیار باشیم و از تشریح زدنهای شتابزده و تحلیلهایی که بنفیع شیطان بزرگ است جدا بپرهیز کنیم و معالجه انقلاب را مجولانه زیر پا نگذاریم.

اما متأسفانه با رشد و گسترش تحولات اخیر در آذربایجان شوروی موضعگیریهای جراتد کشور خود را "روزنامه‌های کیهان" رسالت، جمهوری اسلامی، اطلاعات و ابرار در خصوص تحلیل‌های این رویدادها از عمق و بررسی نه چندان مستقیم برخوردار بودند.

متأسفانه تعدادی از جراتد که شمار آنان نیز کم نیست با صدوش کردن همه این تحولات در حقیقت آب را گل آلود کرده و فرصت مناسب را ایجاد میکنند تا دشمنان از آن سود جویند. همان‌طور که میدانیم درگیریها و اختلافات قومی میان ارمنیه و آذربایجان ریشه‌ای چند ده ساله دارد و عمده این اختلافات بر سر مناطق قره‌باغ و نخجوان میباشد سرزمینهایی که در طول تاریخ همیشه جزئی از ارمنستان بوده و تنها پس از سال ۱۹۲۱ میلادی بعد از امضای قرارداد قارص ما بین ترکیه و شوروی این مناطق نامعادلانه به آذربایجان بخشیده شدند و از آن پس نیز سیاستهای فشار آذربایجان برای تخلیه این مناطق از ارمنیه اختلافات موجود میان آذربایجان و ارمنیه را شدت بخشید. در خلال هفت دهه اخیر ارمنیه از هر فرصتی برای ابراز خواستار بیعتی الحاق مجدد این مناطق به موطن کوتاه‌هاش نگردند و اعتراضات دو سال اخیر نیز ادامه همان حرکتی مردمی است و نه آنچه روزنامه‌ها سعی در معرفی آن دارند یعنی "درگیری ساختگی تحت نام درگیریهای قومی" "توسعه ظلمی ارمنیه که شوروی محرک آن است" "آبجود حکومت جهانی ارمنیه".

مطبوعات؛ آینه حقایق

مطبوعات بعنوان اهرمی موثر در جهت ارتقای سطح کیفی آگاهیهای مردم از ارزش و اهمیت بسیاری برخوردارند. چون در راستای رشد افکار عمومی و بالابردن سطح پیشرفت و تحلیل‌شان از مسائل و رویدادهای روزمره دارای رسالت و مسئولیت خطیری میباشد. جراتد با درج اخبار جامعه و جهان میباشد تحلیل و بررسی همه جانبه عملش خوانندگان را در خصوص آگاهی‌ها بافتن از کم و کیف وقایع فرورشته شده و مخاطبین خود را در مورد تحلیل و درک صحیح ماری نماید. مطبوعات میباشد با تحلیل و بررسی همه جانبه عملش خوانندگان را در ویزند تا از اتفاقات و وقایع ناخواسته جلوگیری شود. چه به لحاظ نقش مهمی که این رسانه در راست هرگونه انحراف و سوءاستفاده از آن از طرف فرد یا گروهی تا شیرات مخرب در سطح جامعه در پی خواهد داشت.

پس از این مقدمه کوتاه به اصل مطلب بپردازیم. چنانکه میدانیم از اوائل ژانویه سال جاری (اواسط دیماه ۶۸) اخبار مختلفی در مورد اوج درگیریهای قومی میان ارمنیه و آذربایجان و نیز تحولاتی در جمهوری آذربایجان شوروی خصوصاً "مرکز آن باکو بگوش میرسد. خبرگزاریهای مختلف هر یک با دیدگاههای خاص خود اخبار این وقایع را منعکس کرده و به تحلیل آن پرداخته‌اند. در ابتدا جراتد کشورمان با وسعت نظر و استدلالی مثبت به درج اخبار و تحلیل صحیح این رویدادها پرداخته‌اند.

فی‌المثال روزنامه کیهان در تاریخ ۷ ژانویه (۱۷ دی - ص ۲) خود مقاله‌ای را به قلم آقای امید سعودی به چاپ رساند. در این مقاله کوتاه نویسنده به اختصار تحلیلی را ارائه نموده است. در قسمتی از این مقاله آمده است:

"... در برابر چنین سیاستهای مزورانه‌ای، رسالت مطبوعات و دیگر رسانه‌های گروهی در ایران پیش از گذشته اهمیت مریابد؛ زیرا اگر رسانه‌های گروهی از مساله الحاق مجدد آذربایجان شوروی به ایران تا یکی شدن دو آذربایجان ایران و شوروی به مرکزیت تبریز و به نقل از تایمز لندن! بیشتر و خبیر داشته باشند سرانجام به واگذار کردن این الحاق به ترکیه میرسند و این همان عوطله‌ای است که تنها گوشه‌ای از آنسرا در گفته‌های دنیسپ "هل گوئل" آمریکا بی مشاهده کردیم" و در قسمت دیگری از این مقاله آمده است:

"مسئله آذربایجان شوروی چه یک مسئله ناسیونالیستی باشد و چه یک مسئله فرهنگی و مذهبی قبل از هر چیز فعلاً یک مسئله داخلی است. جمهوری اسلامی از شما بیلات اعلامی"